

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN

1977/6

NAAR EEN NIEUWE GROEICYCLUS MET EEN ANDER GROEIPATROON

Louis BAECK

I. PROBLEEMFORMULERING EN BELEIDSSITUERING

De naoorlogse periode is in vele opzichten merkwaardig en uitzonderlijk geweest. Zij bracht de meest langgerekte groeigolf aller tijden waarin het nationaal produkt, in West-Europa, ruim tweemaal verdubbelde. En de welvaartsstaat spreidde deze toegenomen welvaart naar brede lagen van de bevolking. De openbare en particuliere materiële uitrusting werden gemoderniseerd en aanzienlijk uitgebreid. De sociale en culturele nutsvoorzieningen voor oud en jong werden uitgebouwd. En het onderwijs kende een expansie zonder weerga.

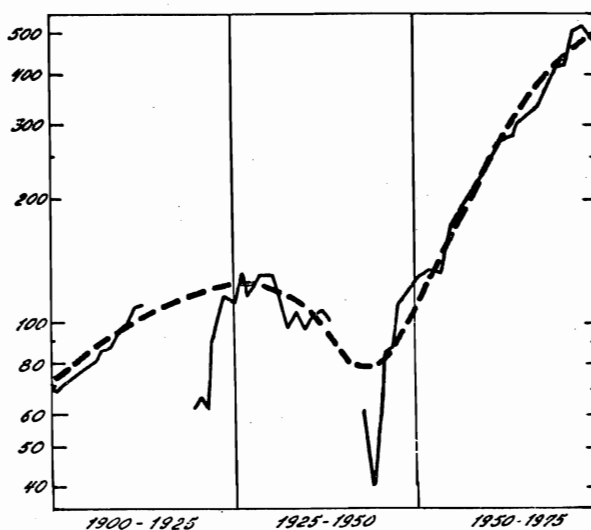
In vergelijking met de veel tragere en door hevige schokken onderbroken groei van vroeger, kwam de naoorlogse groeigolf bij velen over als een gouden tijdperk (1). Natuurlijk, zoals alles had ook de welvaartsstaat zijn schoonheidsfouten. De verdeling liet voor vele sociale categorieën te wensen over. En hij had ook zijn marginalen, zijn achterblijvers en zijn nog onbevredigde behoeften. Maar deze dacht men weldra op te lossen door nog meer economische groei (2). De fundamentele instelling van overheid en publieke opinie was dus optimistisch. De toekomstige economische groei zou mettertijd de schoonheidsfouten van de welvaartsstaat wel wegwerken. Het was, dacht men, louter een kwestie van tijd.

Maar met de ingang der zeventiger jaren vertoonde de westerse economische groeicurve een stijgende graad van onstabiliteit. Sindsdien hebben de industriële volkshuishoudingen van de westerse wereld heel wat schokgolven te verwerken gekregen : de ontwijking van het internationale muntstelsel, tweemaal een devaluatie van de spilmunt (met name de dollar), enorme schommelingen in de grondstoffenprijzen, de verviervoudiging van de prijzen voor ruwe aardolie, de galopperende inflatie van de verbruikersprijzen, en sinds 1974 een hevige recessie met in haar kielzog een ongewoon hoge werkloosheid (3).

- (1) Volgens S. Kuznets situeert de gemiddelde groeicoëfficiënt zich, van 1850 tot 1950 voor de industrielanden van het Westen, tussen 1 % à 1,5 % toename van het nationaal produkt per jaar (S. Kuznets, Economic Growth of Nations, Cambridge, 1972). Zoals we allen weten werd de groei in West-Europa tussen 1900 en 1950 onderbroken door twee wereldoorlogen en door de grote crisis van het begin der dertiger jaren. Voor een globale voorstelling der evolutie wordt verwezen naar grafiek 1.
- (2) Voor een socio-politieke doorlichting van dit groeimodel wordt verwezen naar L. Baeck, Groei en Onkruid in de Welvaartsstaat, Antwerpen, 1972.
- (3) Voor relevant cijfermateriaal wordt verwezen naar tabellen in het statistisch aanhangsel en naar grafieken 2 en 3.

Deze opeenvolgende schokgolven op monetair vlak, in de productiecyclus van goederen en diensten, in de internationale handel, op de arbeidsmarkt, in de investeringsquote, enz. zijn onmiskenbare tekenen dat er iets fundamenteels schort aan onze economische kringloop. Dit is geen gewone recessie die met de gebruikelijke conjuncturele beleidsinstrumenten kan uitgezuiverd worden. De economische ontsporing die we sinds de zeventiger jaren beleven - eerst de ongewone hoogconjunctuur, plots gevolgd door een buitengewone laagconjunctuur - is het gevolg van enkele feilen die dieper wortelen dan de conjunctuurcyclus. Onzes inziens zijn de vermelde schokgolven - op monetair, financieel, industrieel, budgettair en tewerkstellingsvlak - even zovele symptomen van een coherentie-crisis die in een dieper liggende en ruimere dimensie wortelt, met name deze van ons naoorlogs groeipatroon zelve. Maar het situeren van onze crisis in het ruimer referentiekader van ons groeipatroon is niet alleen van belang voor de analyse of voor de probleemformulering. De situering van de ontsporing in haar adequate dimensie is ook en vooral van belang voor het beleid. Een beleid dat niet zo diep als de werkelijke wortel wil gaan of de ontsporing niet in haar volle draagwijdte wil zien, kan niet veel meer doen dan wat onvruchtbaar "Kurieren am Symptom".

Grafiek 1 : Groeicurve in West-Europa

Het voorbijgaan aan de globale coherentie-samenhang door een te éénzijdige aanpak, kan dus wel kortstondige en zeer gedeeltelijke maar daarom nog geen duurzame en bevredigende resultaten opleveren. De beleidskeuzen waar wij nu voor staan gaan dus niet zozeer tussen prioriteit aan inflatiebestrijding en/of prioriteit aan werkloosheidsbestrijding. Dit is, onzes inziens, het probleem te smal zien. Inflatie en werkloosheid zijn immers beide het gevolg van structuurfouten in het groeipatroon. En het is dan ook op dat ruimer niveau dat er moet ingegrepen worden.

In de tekst die volgt wordt het naoorlogs groeipatroon *structureel-functioneel* doorgelicht vanuit de volgende beleidsvraag : wat liep mis en hoe kan er aan verholpen worden ? Om daarenboven aan de *ruimtelijke* dimensie van ons groeimodel recht te doen zal het probleem ook in zijn internationale context gesitueerd worden. Vervolgens zal de specifieke Belgische situatie aan bod komen. Ieder land verwerkt immers de economische schokgolven op eigen manier en reageert erop : in functie van zijn voorhanden produktiestructuren, in functie van zijn socio-politieke opties, enz.

1. Een der meest markante evoluties van de naoorlogse periode is ongetwijfeld de stijgende internationalisering van de economische kringloop. Deze transnationale vervlechting der volkshuishoudingen noteert men in verschillende domeinen : in de produktie, in de ruil van goederen en diensten, in de geld- en kapitaalmarkt en ten slotte in de arbeidsmarkt. Langs dit transnationale groeipatroon ontvangen vooral de kleine en middelgrote volkshuishoudingen allerlei impulsen die niet alleen de uitbouw van nieuwe produktiestructuren en arbeidsplaatsen maar ook de afbouw van niet meer leefbare initiatieven versnelt. Sommige van onze problemen wortelen hier.
2. Ons naoorlogs groeipatroon steunt op het beginsel van de gemengde economie waarbij overheid en particuliere sector samenwerken. Ons groeimodel is een door de overheid gecorrigeerd marktsysteem : met name de welvaartsstaat waardoor een groot deel van de sociale en openbare nutsvoorzieningen door de overheid gefinancierd worden. Sinds de zestiger jaren is het overheidsaandeel in het nationaal produkt gestadig en krachtig toegenomen. Volgens velen is dit overheidsaandeel, in de toekomst, voor geen uitbreiding meer vatbaar. Ook hier wortelen enkele van onze problemen.
3. Ons naoorlogs groeimodel is een overlegeconomie. De overlegstructuur is in wezen een onderhandelingsinstrument tussen vertegenwoordigers van economische en sociale beroepsverenigingen en bonden, om de verdeelsleutels en de normen vast te leggen volgens dewelke het nationaal inkomen over de verschillende groepen - arbeid en kapitaal - moet verdeeld worden. In ons land hebben de sociale partners traditioneel een ruime autonomie genoten t.o.v. de overheid. Recentelijk is deze autonomie hier en daar uit de hand gelopen, met het gevolg dat het werknemersaandeel in het nationaal inkomen relatief toegenomen is. Zodat men in sommige milieus aanstuurt op een meer door de

overheid gecontroleerde overlegeconomie. Een en ander heeft te maken met sommige van onze problemen.

4. Het naoorlogs groeimodel berust op de dominante positie van de industriële centrumlanden in de handels- en produktiemarkten van de westerse wereld. Alhoewel deze dominante positie nog solid gevestigd blijft, doen zich allerlei verschuivingen voor die erop wijzen dat we naar een nieuwe economische ordening evolueren met een meer evenwichtige internationale arbeidsverdeling tussen de Eerste en de Derde Wereld. Deze verschuivingen zullen ons tot een dynamischer industriële groei nopen.
5. Ons groeipatroon, zo zeggen sommigen, heeft omwille van zijn intense expansie zijn eigen verzadiging bewerkt. Na de krachtige expansie die volgde bij de wederopbouw kortelings na de oorlog, is een groeicyclus begonnen gesteund op de veralgemening van de automobiël, de hieraan beantwoordende infrastructuur, de residentiële bouw, de moderne uitrusting van de woning, enz. Hier en daar noteert men verzadiging en/of congestieverschijnselen. Zodat uitbreiding van dit consumptie- en produktiepatroon in de toekomst met afnemende meeropbrengsten zou gepaard gaan.

In het merendeel van de prognoses m.b.t. onze toekomstige groei rekent men ermee dat ons een periode van tragere economische groei te wachten staat : een jaarlijkse groeivoet die hoger ligt dan deze van de dertiger jaren, maar lager dan het gemiddelde van de zestiger jaren.

Maar, of men nu optimist of pessimist is aangaande het groeiritm, één ding staat vast : ons huidig groeipatroon heeft dringend nood aan correctie. Teneinde deze stelling ook theoretisch te staven zullen we in een volgende paragraaf de relevante ontwikkeling in de theorie beknopt schetsen.

II. DE MICRO-ECONOMISERING VAN DE MACRO-ECONOMIE

Veranderingen in de werkelijkheid brengen tevens veranderingen mede in de manier waarop we naar de werkelijkheid kijken, in de *perceptie-structuur*. Veranderingen in de werkelijkheid brengen dus ook verandering in de theorie mede.

In verband met de ontwikkeling (sommigen spreken van "revolutie") van het ene theoretisch inzicht naar het andere, kan het recente en baanbrekend werk van T.S. Kuhn verhelderend werken (1).

Volgens Kuhn verloopt de ontwikkeling van de theoretische inzichten volgens twee modaliteiten of bewegingsritmes :

---

(1) T.S. Kuhn, The Structure of Scientific Revolutions, London, 1971.

1. De "normale" : tijdens dewelke een groot deel van de wetenschappers de verworven (theoretische) inzichten grotelijks delen en het wetenschapsbedrijf gericht is op gedetailleerde verfijning van een (aanvaarde) theorie of basisparadigma.
2. De wetenschap in "crisis" : tijdens dewelke totaal nieuwe inzichten door een soort omwenteling in de paradigma's of in de theoretische uitgangspunten, om erkenning vechten.

Wetenschap, aldus Kuhn, is niet een zich steeds verder vervolmakend geheel van kennis en van methoden tot kennisverwerving, met behulp waarvan wij de "wetmatigheden" ontdekken van bv. de economische groei. Wetenschap bestaat volgens deze auteur veeleer uit het opbouwen en afbreken van paradigma's, d.w.z. van perceptie-structuren. Lange perioden waarin de theoretici in een bepaald vak vrijwel allemaal uitgaan van dezelfde zienswijze, worden afgewisseld door perioden van grote verwarring waarin voor- en tegenstanders van verschillende paradigma's elkaar intens bestrijden. Wezenlijk nieuwe inzichten ontstaan dus niet langs de weg van de verfijnde accumulatie van gegevens en inzichten, maar door de ontdekking van een nieuw interpretatiekader, door het lanceren van een nieuw paradigma.

Met de publicatie van de *General Theory* lanceerde Keynes een nieuw, macro-economisch interpretatiekader voor de conjunctuurbeheersing van de westerse economieën.

Conjuncturele inzinkingen zijn *business cycles* verklaarde Keynes. Hierdoor bedoelde hij dat de economische schommelingen of recessies geen toevallig bedrijfsongeluk waren van de westerse volkshuishoudingen, maar wel *inherent* zijn aan ons marktsysteem. Zij zijn immers het normaal gevolg van de vrijheid waarmede de talloze ondernemingen en gezinshuishoudingen hun voortbrengst en verbruik plannen en realiseren. Laten we deze schommelingen zoveel mogelijk neutraliseren en de groei bestendigen, zegde hij, zonder de fundamentele vrijheid in de keuzealternatieven eigen aan de markteconomie prijs te geven.

Zijn recept was eenvoudig : stel de overheid aan als bewaker van de welvaart en als regelaar van de conjunctuur. Indien de zaken slap gaan, moet de overheid maar wat bijpassen door budgettair gefinancierde consumptie-subsidiëring en andere investeringsstimulansen. Indien de economische kringloop hierdoor heet loopt moet de overheid door fiscale heffingen maar wat afremmen.

Alhoewel Keynes de efficiëntie van de monetaire instrumenten zeker niet onderschatte, achtte hij ze in periodes van laagconjunctuur niet vlug en trefzeker genoeg, omwille van de liquiditeitsval. In de keynesiaanse laagconjunctuur zijn de investeringen dus niet stimuleerbaar door het geld goedkoop te maken (bv. door een politiek van lage rentevoeten). Als de investeerders geen goede vooruitzichten hebben, zal in de keynesiaanse denkwereld de lage rente weinig

of geen vat op investeerders hebben. Vanuit dit interest-pessimisme kreeg de budgettaire politiek dus voorrang op de monetaire instrumenten bij laagconjunctuur. En waar Keynes vooral een programma van overheidsbestedingen aanpreekt, zouden enkele decennia later de neo-keynesianen vooral de belastingsvermindering als stimulans voor de investeringen voorop stellen.

In het begin van de vijftiger jaren dynamiseerden Harrod en Domar de conjunctuurvisie van Keynes tot een door de overheid gecorrigeerd macro-economisch groeimodel. Daar waar de keynesiaanse benadering vooral de nadruk legde op de bestedingsimpulsen (van de consumptieve vraag, van de overheid, van de buitenlandse vraag, van de investeringen) had Harrod ook oog voor de beperkingen langs de kant van het aanbod (1). Hiermede was de uitrafeling van het keynesiaanse paradigma voltooid. De rest van de post-keynesianen richtten

-
- (1) In de gekende macro-economische bestedingsrelatie $Y = C + I + G + (X - M)$
 staat Y voor nationaal inkomen
 C voor consumptie
 G voor de overheidsbestedingen
 I voor de investeringen

X-M voor het netto verschil tussen de bestedingsimpulsen uitgaande van export en import of van de handelsbalans.

De overheid wordt dus gevraagd de onstabieleit uitgaande van de onvoorspelbare veranderingen in C, I en (X-M) glad te strijken door compenserende regulatie van G.

Het Harrod-groeimodel daarentegen introduceert niettegenstaande de conjuncturele overheidsregulatie terug een factor van onstabieleit in de relatie. En wel door met twee groeirelaties rekening te houden :

- a. De groeirelatie in de *monetaire* spaar- en investeringskringloop. Deze is bepaald door de investeringsquote (vanwege overheid en particulieren) en de kapitaalintensiteit : $g_Y = \frac{s}{k}$

- b. De groeirelatie in de *reële* sfeer of de natuurlijke groei-voet. Deze wordt bepaald door de toename en de activiteitsgraad van de actieve bevolking enerzijds en de stijging van de produktiviteit der ingezette arbeidskrachten anderzijds.

$$g_\mu = m + n$$

waar m staat voor de stijging der jaarlijkse produktiviteit en waar n staat voor de toename in de actieve bevolking.

Indien de monetair of fiscaal geïmpulseerde kringloopsgroei (g_Y) teveel en te lang afwijkt van de reële produktiegroei (g_μ) dan ontspoort de volkshuishouding. Dan ontstaat er inflatie en/of werkloosheid. Men kan het nationaal inkomen dus niet blijvend boven het nationaal produkt (bepaald door de factoren uit de reële sfeer m en n) tillen, zonder een *inflator* (prijsstijging) in te bouwen.

R. Harrod, Economic Dynamics, London, 1973.

hun energie vooral op econometrische verfijning en op "fijn-regeling" van het beleid.

De keynesiaanse *stop and go* werd een succes en groeide in alle gemengde economieën van het Westen uit tot een waar groeiepos. De overheid werkte niet alleen conjunctuurstabiliserend. Door haar consumptie-subsidiëring in allerlei openbare nutsvoorzieningen, zoals onderwijs, medische verzorging en sociale diensten en door meer directe expansiebegeleiding werkte ze daarenboven ook groeibevorderend.

Maar in het economisch succes van deze vraag- en aanbodregeling lag tevens het *politiek gevaar* van het keynesiaanse instrumentarium verscholen. Keynes ging ervan uit dat men zijn recept van overheidsregulatie op beheerste wijze zou toedienen. Hij rekende dus op de redelijke en deugdelijke werking van de politieke democratie om de inherente instabiliteit van de markteconomie correctief en stimulerend te regelen. Eind van de jaren zestig werd het zichtbaar dat men de overheidsinterventie te pas maar ook te onpas toediende. De overheidsstimulansen werden zelfs nog ingezet nadat het plafond van natuurlijke groei reeds bereikt en/of doorbroken was. Het beleid van de meeste westerse volkshuishoudingen resulteerde dus in een artificieel opgefokte groei. In vele landen ging men over tot een ware doping van de economie. Er ontwikkelde zich een wereldwijde inflatie, gespreid door de dollarstandaard. In de inflatoire hoogspanning die volgde, boette het keynesiaanse vraagmanagement veel van zijn doeltreffendheid in. Keynes werd dood verklaard, maar in de onstabiliteit die volgde was Harrod springlevend.

Eind van de jaren vijftig lanceerde Phillips zijn werkloosheid-inflatie keuzecurve, waardoor de functionering van de arbeidsmarkt in het centrum van de belangstelling kwam te staan (1). Phillips kwam tot de empirische vaststelling dat prijzen en lonen reeds aan inflatoire spanning blootstaan, zelfs vóór het punt van volle tewerkstelling is bereikt. Allerlei econometrisch onderzoek wees uit dat de prijzen (en de nominale lonen) reeds op drift gaan van zodra 94 à 95 % der arbeidskrachten is tewerkgesteld. Hiermede kwam het keynesiaanse paradigma in het gedrang dat het vraagmanagement tewerkstellingspositief en prijsneutraal is zolang nog geen volledige tewerkstelling bereikt is. De Phillips-relatie genoot een vlotte opname in het corpus van de macro-economie. Maar door de benadruking van het prijsmechanisme op de arbeidsmarkt kreeg de micro-economisering van de macro-economie een krachtige theoretische impuls. De tijden waren rijp voor een nieuw theoretisch referentiekader. En met de doorbraak van de monetaristen diende er zich een nieuwe perceptie-structuur aan.

---

(1) A.W. Phillips, "The Relationship between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957", *Economica*, 1958.

Alhoewel de rasechte monetaristen (ze werden voorheen neoklassiekers genoemd) zich nooit gewonnen hadden gegeven tegenover de naoorlogse keynesiaanse hegemonie over economische faculteiten en beleidsmilieus, kwam hun ware doorbraak pas op het einde der zestiger jaren (1). Toen werd het in vele landen zichtbaar dat de economie over haar toeren begon te draaien onder impuls van de hoger vermelde artificiële stimuleringsmiddelen. Dit was tevens het moment dat men bezorgd begon te kijken naar de vlotte expansie van de overheidsbestedingen en naar het onkruid dat beter zichtbaar werd in de door de belastingbetaler gesubsidieerde welvaartsstaat.

De denkwereld van de monetaristen kan beknopt samengevat worden in de volgende punten :

1. Indien men de particuliere sector terug overlaat aan het vrije marktmechanisme zorgt dit voor een zelfregulerende stabiliteit. De destabiliserende invloed komt van de overheid. Dit zou men het neoliberale paradigma kunnen noemen.
2. Geld is belangrijk. Met andere woorden de economische kringloop in de reële sfeer en ook de prijsbewegingen worden in overwegende mate bepaald door monetaire grootheden. Vandaar de stelling m.b.t. de prioriteit voor de monetaire politiek, meer bepaald de vaste geldvolumenorm. Dit wil zeggen dat de groei van de liquiditeitenmassa gelijkmatig moet toenemen met de trendmatige groei van de reële nationale produktie.
3. Het budgettaire beleid heeft volgens hen geen greep op het reële economische gebeuren en zal vooral inflatoir werken, mede omdat de overheid wordt gezien als een improductieve, efficiency verblindende bureaucratie.
4. Hun macro-modellen zijn sterk prijstheoretisch getint. Het prijsmechanisme en de rendementsanalyse staan terug centraal in de verklaring van de economische kringloop. Deze laatste wordt terug onderworpen aan een micro-economische kosten-baten-analyse.

De monetaristische denk- en beleidswerelden wijken dus nogal ra-

---

(1) Het is onbegonnen werk het omvangrijk oeuvre van de monetaristen hier bibliografisch recht te laten wedervaren. De naam van de aanvoerder is genoeg gekend : M. Friedman. Maar K. Brunner en A.H. Meltzer hebben het friedmaniaanse model aanzienlijk verfijnd en geoperationaliseerd. De vermelde kopstukken zijn daarenboven temperamentvolle mensen en overtuigde neoliberalen die hun boodschap met gloed weten te verkondigen. Een fraai overzicht van hun stellingen kan men ondermeer vinden in A.R. Hasek & F. Zahn, Monetary Theory, Policy and Financial Markets, New York, 1977.

dicaal af van de keynesiaanse (1). Hun visie over het conjunctuur-beleid is dan ook gans anders.

Volgens de monetaristen komen de economische schommelingen niet in de wereld onder de gedaante van *business cycles*. Integendeel, in hun perceptie is de particuliere sector, d.w.z. de markteconomie, stabiel genoeg om zichzelf te vrijwaren van problemen, indien men het prijssignaal maar laat functioneren. De onstabiliteit die ons systeem kenmerkt is het gevolg van de inefficiënte, buitensporige en improductieve uitgavenpolitiek van de overheid. Daarenboven heeft de overheid de geldschepping van de nationale banken aangemoedigd om zich aan vlotte geldmiddelen te helpen ten einde de budgetdeficits te dichten.

De ongebreidelde geldexpansie van de nationale banken en de budgettaire overheidsinjecties hebben de nu universele inflatie verwekt. Een inflatie die mettertijd de groei verstikt en tot werkloosheid leidt. Onze conjunctuur is dus geen economische maar wel een *politieke cyclus* (2). Volgens de monetaristen is het aandeel van de overheid buitensporig gestegen en het moet teruggeschroefd worden tot redelijker verhoudingen.

De politieke-cyclus-theorie vertrekt van de vaststelling dat in onze gemengde economieën de politiciërs (via hun aangestelde beleidsmensen) over aanzienlijke financiële middelen en dus invloed beschikken. Maar in plaats van de problemen zoals bv. inflatie, werkloosheid, groei, enz. op hun intrinsieke waarde te beoordelen,

-
- (1) Op louter theoretisch vlak hebben Clower en Leijonhufvud halfweg de zestiger jaren reeds gepoogd een brug te slaan tussen de macro-economie van Keynes en de micro-economie der neoklassiekers. Echt geslaagd kon men deze poging evenwel niet noemen. Maar hun poging maakte duidelijk dat men in de beleidsinspirerende theorie, na dertig jaar expansief macro-economisme een rendementsbewuste correctie nodig had.

Voor meer details zie A. Leijonhufvud, On Keynesian Economics and the Economics of Keynes, London, 1968 en R.W. Clower, The Theory of Interest Rates, (ed. Hahn & Brechling), London, 1965.

- (2) De idee van de politieke conjunctuurencyclus werd op het einde van de veertiger jaren gelanceerd door J. Akerman ("Political Economic Cycles", Kyklos, 1947). Dit is op het ogenblik dat men in West-Europa het keynesiaans beleid begon toe te passen. Sindsdien heeft het verschijnsel een ruime belangstelling genoten bij de conjunctuur- en groei-analysten. Voor hedendaagse visies wordt verwezen naar de studie van C. MacRae "A Political Model of the Business Cycle" en naar W. Nordhaus "The Political Business Cycle" in Review of Economic Studies, April 1975. Zie ook A. Lindbeck, "Stabilisation Policy in Open Economies with Endogenous Politicians" in American Economic Review, Mei, 1976.

zijn de politiekers in hun beleidsopties vooral gedreven door het politieke voordeel dat er voor hen inzit. In plaats van te steunen op een sociaal-economische kosten-baten-analyse wordt het beleid dus in de parlementaire democratie veelal versmald tot een electorale kosten-baten-analyse. De beleidskeuze geschiedt dus op het criterium : de stemmenwinst optimaliseren en/of het stemmenverlies vermijden. Deze storende, want veelal kortzichtige electorale scheef-trekking van het beleid kan maar beperkt worden door de ontvetting van de overheidsbudgetten en/of door de uitzuivering van de politieke democratie.

Maar ook het arbeidsaandeel van de gesalarieerden in het nationaal produkt is door de excessieve loonstijgingen te hoog opgelopen. Zodat het kapitaalsaandeel geslonken is en onvoldoende winst overblijft om aan de noodzakelijke investeringen te doen.

Tenslotte is onder impuls van enkele monetaristen (waarbij de kopstukken zijn A. Alchian, D. Laidler en E. Phelps) een nieuwe micro-economische theorie van de arbeidsmarkt uitgewerkt (1). In tegenstelling met de vroegere neoklassieke arbeidsmarktvisie stellen deze auteurs dat volle tewerkstelling een vrij moeilijk te realiseren ideaal is. Men kan wel een toestand van volle tewerkstelling bereiken, maar dan moet men de 4 à 5 % *natuurlijke werkloosheid* die bij een normale functionering van het marktmechanisme onvermijdbaar is, op artificiële wijze opheffen. En de tol die men daarvoor moet betalen is een veralgemeende inflatie. In de lange periode is de Phillipscurve immers verticaal. Dit wil zeggen eens men een tewerkstellingsgraad van + 95 % bereikt, zullen de overheidsinitiatieven gericht op opslorping van de werkloosheid geen tewerkstellingseffect meer sorteren, maar wel de prijzen en lonen verticaal doen stijgen. Op deze natuurlijke werkloosheid, waarbij de economie perfect in evenwicht is, heeft het vraagmanagement geen vat. De monetaristen verwerpen dus de gelijktijdige realiseerbaarheid van volledige tewerkstelling en prijsstabiliteit. Volgens deze nieuwe tewerkstellingstheorie is ook de Phillipscurve gestart met een verkeerde hypothese : niet de gemiddelde absolute *loonvoet* is van belang in de arbeidsmarkt maar wel de *relatieve loonshalen* en de graad van soepelheid in de *loonwaaier*.

Het lijkt geen twijfel dat de monetaristische denk- en beleidswereld op belangrijke punten een uitzuivering brengt van stellingen die geleid hebben tot de hoger vermelde ontsporingen. De monetaristen hebben deze uitschieters nuchter en scherp in focus gebracht. Dit is onzes inziens hun grote verdienste. In een tijd van aanhoudende inflatie en ongecontroleerde overheidsuitgaven kon men een

---

(1) E. Phelps, Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory, New York, 1970 ; H. Johnson & A. Nobay, The current Inflation, London, 1971 ; J. Burton, Wage Inflation, London, 1972.

monetaristische tegenreactie verwachten. *En tot op zekere hoogte zijn we allen monetaristen* : in de mate dat we door een oordeelkundig monetair beleid en een soberder overheidspolitiek een stabielere koopkracht van de munt wensen.

Maar denken dat het in onze complexe volkshuishoudingen volstaat met een stabiele munt alleen en dat de goede functionering van al het overige aan het vrije marktmechanisme kan overgelaten worden, lijkt ons wel een gevaarlijke illusie. We zijn dus niet voor afbraak van de economische overheidsfunctie, wel voor een uitzuivering van haar uitschieters. Onzes inziens biedt de ongenueanceerde ideologische voorkeur van de monetaristen voor een neoliberale ordening geen waarborg voor de evenwichtige en de gestadige groei van onze welvaart. Het marktmechanisme waarvande monetaristen alle heil verwachten, kan in onze wereld met zijn monopolies en oligopolies niet zo feilloos functioneren.

Volgens de analyse van Kuhn bevindt de economische analyse zich nu in een periode van crisis : een ontwikkelingscrisis waar twee denken en beleidswerelden om erkenning en toepassing strijden. Maar deze tijden van ontwikkelingscrisis zijn vruchtbaar en nodig om de geboorte van een nieuwe synthese mogelijk te maken. In tegenstelling met wat de monetaristen denken, hebben onze complexe volkshuishoudingen overheidsregulatie nodig om op een evenwichtige groeipad te blijven. Maar de rendementsonbewuste macro-economische expansie van het verleden doet het ook niet meer. In de toekomst hebben we dus een selectiever, een soberder, een monetaristisch verrijkt, d.w.z. een politiek uitgezuiverd keynesianisme nodig. Men zal in de toekomst dus ook meer oog moeten hebben voor de kosten van de programma's en niet alleen voor de (electorale) baten ervan.

III. GELD IS BELANGRIJK

Het naoorlogs muntsysteem is vrij vlug naar een dollarstandaard geëvolueerd. De dollarstandaard is een systeem waarbij een nationale munt (de dollar) als internationale reservemunt dienst doet. Dit verleent aan de Verenigde Staten in feite het recht van initiatief en van controle over de internationale liquiditeitsschepping. En sinds het eind van de zestiger jaren hebben de Verenigde Staten van dit recht ruimschoots gebruik gemaakt. Door de bres, ontstaan uit hun betalingsbalansdeficit, te dichten met papieren (d.w.z. ongedekt door goud) dollars.

Sinds de IMF-vergadering van Rio de Janeiro was er wel een aanzet geweest om een reservemunt te lanceren die onafhankelijker zou zijn van de Verenigde Staten, met name de speciale trekkingsrechten. Maar het bleef bij lippendienst en het initiatief is tot heden niet van de grond gekomen : tot heden werden slechts 8,5 miljard STR geschapen. De deviezenreserves in dollar daarentegen kenden een on-

gehoorde expansie : van 45,4 miljard in 1970 tot 172,3 miljard heden. Een groot deel van deze reserve-dollars werd naar de euro-dollarmarkt gerecycleerd. Zodat deze laatste in korte tijd uitgroeide tot de grootste transnationale particuliere geld- en kapitaalmarkt ter wereld.

Het IMF, als instelling, d.w.z. als bank der centrale banken, begon meer en meer aan gezag en vooral aan middelen in te boeten. Het goud en de STR bleven stagneren, terwijl de creatie van dollarmiddelen onder controle bleef van de Verenigde Staten. Landen in betalingsbalansmoeilijkheden begonnen meer en meer leningen op te nemen bij de eurovalutamarkt, waar men niet gebonden was door de IMF-norm om orde op monetaire zaken te zetten. Voor de particuliere banken van de eurovalutagroep betekende de financiering van betalingsbalansdeficits het openen van een belangrijke nieuwe cliënteel. Voor het IMF evenwel betekende deze evolutie van particuliere financiering der betalingsbalansdeficits een verlies van controle op de monetaire discipline der lidstaten. Elk land kon nu ongestraft zijn eigen monetair beleid voeren. En het gevolg kon niet lang op zich doen wachten. Het systeem der vaste wisselkoersen, dat op groepsdiscipline stoelde, ging eraan. En sinds 1973 verkozen de meeste landen hun valuta beheerst te laten zweven. De zeer uiteenlopende evolutie der valuta sindsdien kan men aflezen van grafiek 2.

De stormachtige expansie van de internationale liquide middelen heeft de mondiale inflatie krachtig voedsel verschaft, waardoor ook de prijzen voor grondstoffen en aardolie op drift kwamen.

De olieprijslift heeft het internationaal monetair systeem nog verder uit de haak gebracht. Over de ganse periode 1974-1977 zal het surplus, respectievelijk het deficit, in de lopende rekening der betalingsbalans er voor de respectievelijke landengroepen als volgt uitzien :

De surpluslanden :

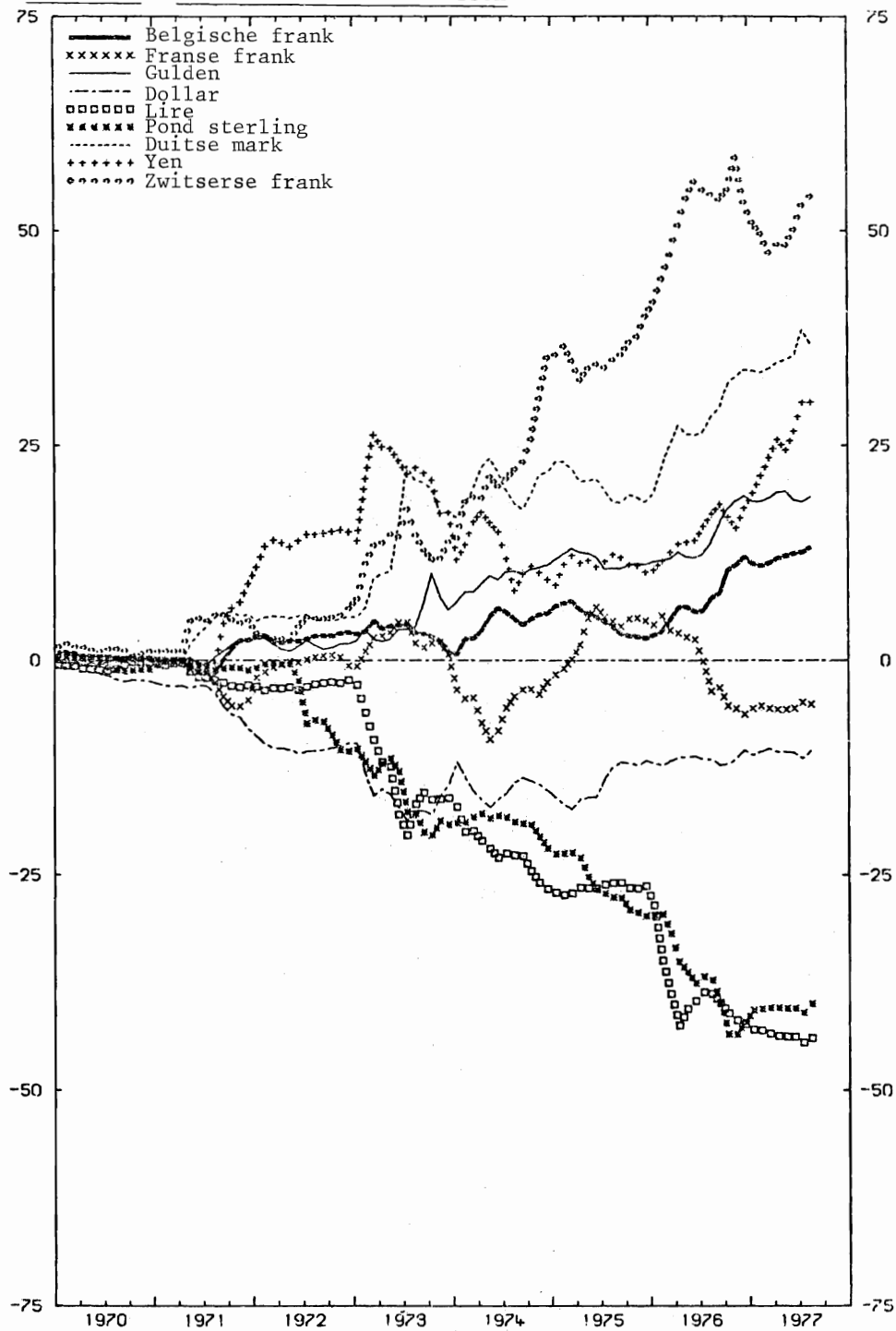
1. OPEC-landen :	155 miljard dollar
2. Industrielanden :	42 miljard dollar
waaronder Duitsland :	19,2 miljard dollar
Japan :	4,5 miljard dollar
Zwitserland :	9,3 miljard dollar
Nederland :	9 miljard dollar
Verenigde Staten :	0 miljard dollar

De deficitlanden :

Deze ruim tweehonderd miljard dollar der surpluslanden betekent voor een gelijk bedrag een deficit voor de deficitlanden, die uit de volgende landengroepen bestaan :

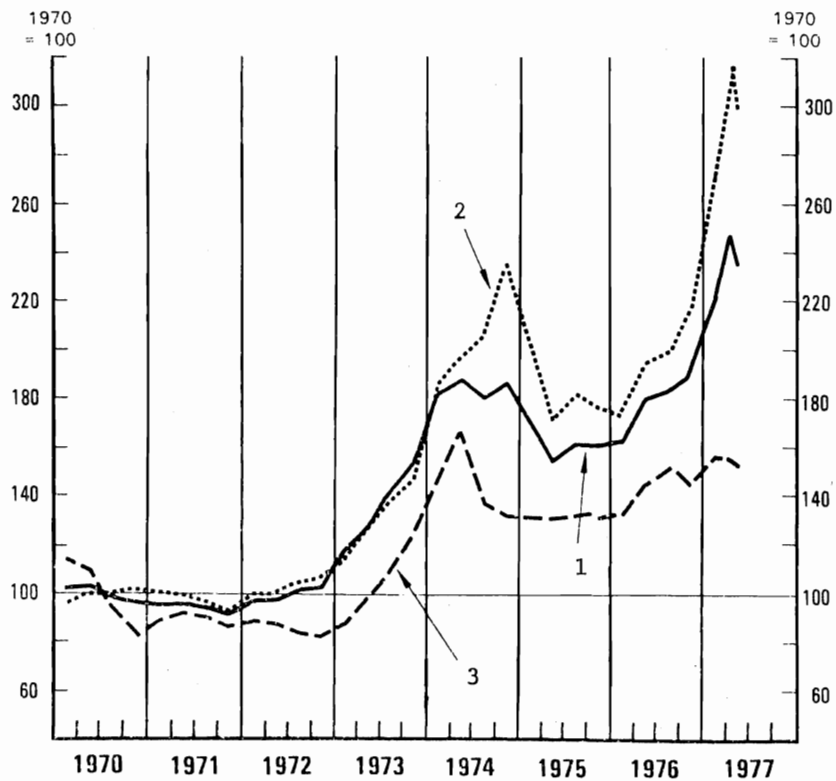
1. Industrielanden :	+ 100 miljard dollar
waaronder het Verenigd Koninkrijk, Canada, Frankrijk, Italië, Spanje, Denemarken, enz.	
2. Ontwikkelingslanden :	77 miljard dollar
3. Comecon-landen :	30 miljard dollar

Grafiek 2 : Evolutie der wisselkoersen

Bron : IRES.

Grafiek 3 : Wereldindex der grondstoffenprijzen

- 1. gemiddelde
- 2. voedingswaren
- 3. metalen en mineralen

Bron : OECD-observer

Ongeveer 75 % van deze deficits, of 150 miljard, werden gefinancierd door particuliere banken waaronder een aanzienlijk deel via eurovalutakanalen. De rest van het deficit werd opgevangen door officiële transfers (bv. financiële hulp) en door de recent geschapen IMF-vangnetten. Voor sommige landen heeft de schuldenlast de limiet van de gezonde financiën bereikt. Hierbij denkt men doorgaans aan de ontwikkelingslanden. Maar de cijfers maken duidelijk dat ook enkele gekende industrielanden de limiet hebben bereikt.

Daarenboven heeft er zich een belangrijke verschuiving voorgedaan op internationaal monetair vlak : de liquiditeitschepping is nu ook en in belangrijke mate een particulier bankinitiatief geworden. Deze evolutie is wel een soepele noodoplossing gebleken, vooral rekening gehouden met de afwezigheid van een internationaal, officieel initiatief terzake. Maar het is duidelijk dat sommigen deze evolutie van *particularisering der internationale centrale bankfunctie* niet alleen opvatten als een noodoplossing doch er om ideologische redenen achter staan. Met een redenering zoals : de vrije markt doet het, we hebben in feite de (hinderlijke) tussenkomsten van het IMF niet meer nodig. Maar moet men de cumul van particuliere en centrale bankfuncties in de toekomst liefst niet vermijden ?

Het is ons standpunt dat vermelde evolutie het IMF, als centrale bankier van de westerse wereld, alleen maar verder kan ontkrachten, terwijl ze tevens aan de wereldinflatie krediet-voedsel geeft. Er zou dus een internationaal initiatief moeten komen dat een meer door de internationale gemeenschap gecontroleerde, meer onafhankelijke reservemunt tot leven brengt.

De recessie, de olieprijslift en de toegenomen onevenwichten in de internationale betalingsstromen hebben ook twee lastige jaren bezorgd aan de internationale handel (zie tabel 6). 1976 was terug een goed jaar en voor 1977 rekent men op een volumestijging van ongeveer 7 %. Maar zolang te grote onevenwichtigheden in de lopende rekeningen tussen surplus- en deficitlanden voorkomen en/of toeneemen, bestaat het gevaar :

- dat sommige landen zich door valutamanipulatie een flinke exportlift (dit is export van tewerkstelling) bezorgen ;
- dat men hier en daar naar kwantitatieve of kwalitatieve beschermingsmaatregelen grijpt, die het internationale handelsverkeer belemmeren.

Voor onze westerse volkshuishoudingen die hun groei in stijgende mate te danken hebben aan de internationalisering van hun economische kringlopen zou dit een belangrijke stoorfactor zijn.

De uiteenlopende evolutie van de centrumlanden die tot de OESO-groep behoren, heeft sinds enkele tijd aanleiding gegeven tot een controverser m.b.t. de al of niet wenselijkheid van een supranationaal, compensatoir conjunctuurbeleid, de zogenaamde locomotief-

stelling (1). In verband hiermede is tevens het probleem van de sterk deficitaire Amerikaanse handelsbalans gerezen.

De ramingen van de lopende rekeningen in de kernlanden der OESO-zone zien er voor 1977 als volgt uit :

Verenigde Staten :	- 13,1 miljard dollar
Frankrijk :	- 4,1 miljard dollar
Canada :	- 3,3 miljard dollar
Italië	- 0,9 miljard dollar
Verenigd Koninkrijk :	+ 0,4 miljard dollar
Duitsland :	+ 3,9 miljard dollar
Japan :	+ 9,9 miljard dollar

Dit zijn tevens de landen die nu tweemaal 's jaars met de Amerikaanse president toeverleg plegen, ondermeer i.v.m. het internationaal conjunctuurbeleid. De beleidsuitdaging ligt in de noodzaak de wereldeconomie te relanceren door de uiteenlopende resultaten (der surplus-resp. deficitlanden) te verkleinen, en dit zonder de inflatie aan te wakkeren. Hiervoor is het noodzakelijk dat de sterke volkshuishoudingen (De Verenigde Staten, Duitsland, Japan, Zwitserland, de Benelux-groep) hun binnenlandse vraag sterker optrekken dan hun nationale produktie. Zodat de stijging in hun importvraag een aanzwengelingseffect zou hebben op de export van de zwakke economieën. Deze laatste kunnen omwille van hun relatief hoge inflatie hun interne vraag niet zelf opjuttten. Ze moeten mee opgetrokken worden door de heropleving van hun export. Het argument waarop OESO zijn supranationaal gecoördineerde reflatie bij de sterke economieën steunt, luidt als volgt : in een periode zoals 1974-1977 waarin de internationale handel haast geen expansie heeft gekend, kunnen de zelfregulerende aanpassingsmechanismen onvoldoende externe verschuivingen bewerkstelligen. De sterke economieën moeten hierin dus voorgaan en zodoende de export, en langs daar de ganse economie der zwakken, aanzwengelen.

Vanuit de milieus der Amerikaanse Schatkist hoort men evenwel andere geluiden. Daar wijst men op de positieve rol die de Verenigde Staten ter zake reeds zouden spelen : door hun handelsbalans weer eens deficitair te laten worden...

De hiernavolgende raming van de balans der lopende verrichtingen laat vermoeden dat er met dat Amerikaans deficit ook nog andere ijzers in het vuur liggen.

---

(1) Dit is de naam die The Economist er aan gegeven heeft. De idee werd uitgedacht door enkele stafleden van OESO die ze bekend maakten langs haar Economic Outlook van december 1976 en juli 1977.

VS-balans der lopende rekeningen (1977)

Saldo landbouwprodukten	6 miljard dollar
Saldo nijverheidsgoederen	10 miljard dollar
Saldo aardolie	-39 miljard dollar

Goederensaldo	-23 miljard dollar
---------------	--------------------

Saldo van diensten en transfers	10 miljard dollar
---------------------------------	-------------------

Balans van de lopende rekeningen	-13 miljard dollar
----------------------------------	--------------------

Hun deficit, dat zich hoofdzakelijk situeert in de aardolie-import, en bij afwezigheid van een energiebeleid elk jaar verergert, zal vooral de oliepompen in Saoedi-Arabië, Koeweit en Venezuela aanzwengelen. Maar het exportstimulerend effect dat ervan uitgaat op de zwakke economieën moet vooralsnog bewezen worden. In de landbouw- en nijverheidsprodukten hebben de V.S. immers een exportsurplus in plaats van een importdeficit. En het zijn juist deze goederen die Frankrijk, Spanje, Verenigd Koninkrijk, enz. kunnen leveren.

De Verenigde Staten, die van bij de aanvang achter de OESO-strategie staan, zullen dus zelf wat orde op zaken dienen te zetten vooraleer ze de vooralsnog onwillige Duitsers en Japanners en de nog aarzelende Beneluxgroep tot realisatie van de locomotief-stelling zullen overhalen. Zij kunnen alvast beginnen om de aardolie-import enigszins af te remmen door een energiepolitiek. Dit zou een dubbel heilzaam effect hebben :

- het zou de prijs van de aardolie wat dempen
- het zou de internationale liquiditeitscreatie (van dollars) om het deficit te dichten, matigen.

Maar Duitsland en Japan mogen onzes inziens de coördinatie-strategie niet blijvend afwimpelen alleen met neoliberale bravouretaal. Het marktmechanisme kan de uiteenlopende evolutie van de kernlanden uit de OESO-groep en de taaie "nasleep" van de recessie niet alleen oplossen. De "ieder voor zichzelf theorie" moet kunnen plaats maken voor een supranationaal geconcentreerde actie. Natuurlijk zal de locomotief het convooi op een beheerste wijze moeten optrekken. Indien men vertrekt met een te dulle vaart, loopt de machine weer onmiddellijk heet.

Aangezien ons land heden het voorzitterschap van de EG-ministercomités waarneemt, zou België terzake een nuttige arbitrage rol kunnen vervullen. De aanvankelijke onwrikbare houding van Duitsland en Japan tegen elke vorm van supranationale reflatie-initiatieven is tegenover de aanhoudend hoge werkloosheid enigszins gemilderd. En ook in de wereld der instellingen noteert men een positieve verschuiving. Het jongste Jaarrapport van de Bank der Internationale Betalingen was in juni jongstleden nog helemaal niet voor locomotief-initiatieven te vinden. Volgens de auteurs moest de markt het maar allemaal klaren.

Het McCracken rapport dat eveneens in juni 1977 verscheen, spoorde op de eerste plaats de landen met slappe groei, groot extern on-evenwicht en hoge inflatie aan orde op eigen zaken te zetten. Maar de tweede beleidslijn was : *"the favourably-placed countries which would expand more rapidly without risk of additional inflation should accept responsibility for maintaining the momentum of the recovery in world economic activity"* (1).

En op de jaarvergadering van het IMF in september jongstleden was de stelling van de bewindslieden reeds genuanceerder. De beleids-mensen die Carter omringen en niet (dogmatisch) alles van de markt verwachten, hadden, zelfs met hun ongeloofwaardig deficit-verhaal, enkele punten gehaald. Het is nu wachten op de volgende top waar de loodjes waarschijnlijk zullen gelegd worden.

Maar ook op nationaal vlak is (gezond) geld belangrijk. En hier rijst de vraag over welke instrumenten de bank der banken heden beschikt om de liquiditeitenmassa te regelen. Want tijdens de na-oorlogse periode hebben zich allerlei structurele wijzigingen voor-gedaan in de financiële en monetaire sfeer. De gezinnen en ook de bedrijven zijn meer en meer gaan werken met giraal geld : de wis-sel, als kredietinstrument, heeft aan belang ingeboet en de lopende rekening alsook de termijnrekeningen hebben aan belang gewonnen. En er zijn met de opkomst en de uitbreiding van allerlei intermediaire structuren meer en meer secundaire, tertiaire en andere quasi-geld-soorten gekomen.

De traditionele regeling van de liquiditeitenmassa steunde op het discontobeleid, eventueel aangevuld met open marktpolitiek. Maar de hoger vermelde wijziging van de eigen financiële structuren, plus de zeer snelle transnationalisering der geld- en krediet-markten (zie eurovalutamiddelen) schiep de behoefte aan nieuwe in-strumenten. Het discontobeleid heeft in onze open economieën, met hun enorme massa's vlot zwerfende kapitalen een dubbele functie :

- het binnen- en buitenstromen van de internationale kredietbewe-gingen en de zeer rentegevoelige speculatiegolven regelen ;
- de nationale liquiditeitenmassa regelen in functie van de interne bestedings- en investeringsbehoeften, de werkloosheid, de con-junctuur, maar ook in functie van de prijsstabiliteit.

Ons land, dat van bij de aanvang lid is van het slangakkoord moet dus ook via zijn rentebeleid de situatie van de frank in de slang beveiligen. Vooral nu de muntslang een markzone geworden is, die omwille van de sterke exportpositie van de Duitse economie, tegen de dollar gestadig opwaardeert. Aangezien het er met de Belgische frank bij tijd en wijle gespannen heeft, moest het discontobeleid in het verleden regelmatig valutaondersteunend werken. Er kunnen

---

(1) P. McCracken, e.a. Towards Full Employment and Price Stabili-ty, OECD, Parijs, 1977.

zich dus dysfunctionele spanningen voordoen in het discontobeleid tussen de externe functioneringsvereisten (valutabeveiliging in de slang) en de interne functioneringsvereisten of de regeling van de liquiditeitenmassa in de nationale economische kringloop.

Teneinde deze dysfunctionele spanning ietwat te neutraliseren moet men in de nationale sfeer, onzes inziens, ook nog steunen op andere instrumenten zoals kasreserveregeling, het vastleggen van kredietplafonds, enz. De monetaristen houden er niet van. Maar ze zijn nuttig. En in bepaalde, uitzonderlijke periodes van spanning onmisbaar.

En sinds de monetaristische doorbraak wordt meer en meer aangedrongen op een bij voorbaat vastgelegde, objectieve geldgroei-regel : d.w.z. een gelijkmatige expansie van de liquiditeitenmassa met de trendmatige groei van de nationale (reële) produktie. De monetaristen verwachten er alles van. Ik houd eraan een gereserveerder oordeel te formuleren. Dit wil zeggen : een nationaal-boekhoudkundig gefundeerde breideling van de liquiditeitenmassa zal zeker geen kwaad kunnen. Maar het lijkt ons wat naïef van deze enige vuistregel (instrument) zoveel heil te verwachten. De monetaristen moeten zich hoeden zelf niet in het euvel te vervallen dat ze met zoveel gloed bestrijden. Met name te geloven dat de fijn-regeling van één der variabelen (hoe belangrijk ook) de hele economie kan gezond houden. Dit vraagt een kolenbrandersgeloof in de werkzaamheid van deze ene variabele, dat we, in onze complexe volkshuishoudingen niet kunnen opbrengen.

Het kan verhelderend werken hier het monetaristisch groeimodel op zijn theoretische grondslagen te ondervragen. Hiervoor is het noodzakelijk een onderscheid te maken tussen de twee dimensies waarin ze werken :

1. De wereld van de feiten en de even nuchtere (positivistisch) vastgelegde functionele equaties tussen stock- en stroomvariabelen. Hierin onderscheidt de Brunner-school vijf markten, met name voor geld, voor krediet, voor vermogen, de arbeidsmarkt, de goederen- en dienstenmarkt. Nu is het duidelijk dat deze ene variabele (de geldvolumeregeling) de vlotte functionering van deze vijf markten niet *functioneel* kan verklaren. Daarom wordt in het monetaristisch groeimodel herhaaldelijk verwezen naar een andere dimensie.
2. De psychologische dimensie, dit is de wereld van de verwachtingen : prijsverwachtingen, loonverwachtingen, enz.

Maar deze cruciale rol der "expectations" kan in feite door elke denk- en beleidsschool als transmissieschakel ingeroepen worden. En het feit dat de monetaristen het overvloedig doen bewijst wel dat een complex systeem niet door één variabele kan gedetermineerd zijn. De monetaire beïnvloeding van de economische kringloop (reële sfeer) loopt dus bij de monetaristen niet in eerste instantie via de monetair-technische (of monetair-functionele) transmissiekanaalen. Het doet tevens een ruim beroep op de verwachtingen en het ver-

trouwen in de werkzaamheid der monetaire middelen.

Onze stelling zal dus zijn : geldvolumeregeling ja, maar in onze complexe huishoudingen moet men benevens deze variabele ook nog andere in het oog houden.

IV. DE SANERING VAN DE OPENBARE FINANCIEN

De westerse volkshuishoudingen zijn in de naoorlogse periode uitgegroeid tot gemengde economieën. Dit wil zeggen dat bij het realiseren van de sociaal-economische programma's een ruime rol toebedacht is aan de overheid. Vooral sinds de zestiger jaren is de rol van de overheid door het beslag dat zij op de nationale middelen zoals door de bestedingsmodaliteit dezer middelen sterk toegenomen. De overheid is dus van determinerend belang geworden in onze economische kringloop. De onderstaande cijfers m.b.t. de evolutie der overheidsbestedingen in enkele kernlanden verschaffen hiervan een ondubbelzinnige illustratie.

Evolutie der overheidsbestedingen (a)

<u>Land</u>	<u>1962</u>	<u>1975</u>	<u>1985(b)</u>
Nederland	34.4	51.2	64
Zweden	32.7	49.4	62.3
Verenigd Koninkrijk	34.2	44.4	53.8
België	30.7	43.2	52.8
Duitsland	33.6	42.1	48.6
Italië	32.4	41.9	49.2
Frankrijk	36.3	50.3	61.1
Verenigde Staten	29.5	34.0	37.5
Japan	19.0	23.4	26.8

(a) De overheidsbestedingen der centrale overheid als percent van het nationaal produkt.

(b) Raming van (a) in de veronderstelling dat de trend van 1962-75 zich lineair doorzet.

Van belang hierbij is dat de onderscheiden bestedingscategorieën van de overheid niet evenredig toegenomen zijn. De middelen die de overheid voor haar eigen functionering reserveert zijn trager dan de vermelde trendgroei toegenomen. Daarentegen, de overdrachtsbestedingen ten gunste van bedrijven en gezinnen zijn meer dan evenredig uitgebreid.

Indien al deze aanzienlijke middelen oordeelkundig ingezet worden, kunnen de overheidstussenkomsten en subsidies de economische groei en het welzijn niet alleen *stimuleren*, maar ook *kanaliseren*, dit wil zeggen in een gewenste richting ombuigen. Dit vraagt evenwel een tussenkomst die geprogrammeerd is vanuit een globaal perspectiefplan dat niet alleen met de binnenlandse behoeften maar ook met de ontwikkeling op wereldvlak rekening houdt. Dit is tot heden niet het geval zodat het resultaat verre van optimaal te noemen is.

Zoals het ons voorkomt, staan we nu voor een dubbel probleem :

1. De relatieve stijging van het overheidsaandeel in het nationale produkt kan niet blijven duren. Een ruime meerderheid in de publieke opinie vindt dat we met 45 % à 50 % van het produkt dat toevloeit naar de overheid een verzadigingspunt bereikt hebben. Een verdere uitbreiding van overheidsclaims brengt ons op de drempel van de gesocialiseerde economie waarvoor in West-Europa, vooralsnog geen politieke meerderheidssteun te vinden is. Er moet dus in de komende jaren overgeschakeld worden van een groeiend naar een stationair overheidsaandeel, d.w.z. naar $g_G = g_Y$ of gelijke groeicoëfficiënten voor beide.
2. De overheidsmiddelen, die dan slechts in gelijke mate zullen toenemen met het nationaal produkt, zullen op een meer oordeelkundige manier dan in het verleden moeten besteed worden.
Hun toename zal, indien men (1.) toepast, geringer zijn dan in de zestiger en zeventiger jaren.

Onzes inziens zal de overschakeling van de publieke financiën naar dit ander groeimodel moeten geschieden vanuit volgend perspectief :

1. De overheidstussenkomsten moeten erop gericht zijn de *'sociale doelmatigheid'* te bevorderen : de subsidies en overdrachten moeten, meer dan in het verleden, afgestemd zijn op de prioritaire behoeften van enkeling en gemeenschap.
2. De overheid zal in het verdelen van middelen *rendementsbewuster* moeten worden. Indien de middelengroei relatief geringer wordt moet men er oordeelkundiger mee omspringen, d.w.z. men moet op een scherper manier de economische kosten en baten afwegen.
3. De overheid zal in de toekomst haar eigen functionering, d.w.z. haar eigen administratie dynamischer moeten uitbouwen.

Reeds het eerste punt, met name de overschakeling van een groeiend naar een stationair overheidsaandeel zal niet gaan zonder zorgvuldige planning van de toekomstige overheidsprogramma's en transfers.

In onderstaande statistiek wordt de financiële middelenaanwending der centrale overheid in ons land alsmede het daaruit voortvloeiend deficit van de Schatkist in cijferbeeld gebracht.

Jaartal	Belastingsinkomsten(a)	Deficit Schatkist(a)	Deficit in %
1970	300.1	- 23.8	7.9
1971	326.1	- 33.8	10.4
1972	363.8	- 63.7	17.5
1973	500.5	- 51.1	10.2
1974	500.5	- 57.5	11.5
1975	597.9	-109.1	18.2
1976	679.1	-133.1	19.6

(a) In miljarden franken.

We hebben dus in hoogconjunctuur zowel als in laagconjunctuur een vrij aanzienlijk deficit in de overheidsfinanciën. Sinds de recessie van 1974 is het tekort uiteraard toegenomen. De recente deficit-groei is evenwel onrustwekkend in zijn afmetingen.

Tot vóór kort is het deficit hoofdzakelijk gefinancierd met overheidsleningen. Voor de rest stond de Schatkist in het krijt bij de Nationale Bank, wat op bepaalde ogenblikken aanleiding gegeven heeft tot inflatoire financiering. Onlangs werd het voorschottenplafond van de Schatkist bij de Nationale Bank verhoogd (aangepast) zodat er weer voor een tijd expansieruimte is.

Deze regering heeft in haar programma een saneringsplan aangekondigd. Maar de eerste maatregel die zij op fiscaal vlak neemt, is een belastingsverhoging. Dit is een blunder : politiek, maar ook economisch. In een conjunctuurfase, waar het bodempunt voorbij is en men een herneming van het binnenlands verbruik en van de investeringen wil bewerkstelligen, had men veeleer een belastingsvermindering (alleszins der directe belastingen) moeten uitvaardigen. Deze kan immers een direct en tonisch effect uitoefenen op het consumptiegedrag van de gezinnen zowel als op de investeringsneiging der bedrijven. Het wordt vrij algemeen aanvaard dat de investeringsmarge der belastingsvermindering op dat moment kringloopstimulerend werkt zonder inflatie te verwekken (1). De Verenigde Staten en in mindere mate Duitsland zijn hierin voorgegaan. Dergelijke politiek had evenwel van de overheid enige moed gevergd om de toename der uitgaven enigszins te drukken. Opdat het deficit niet ondraaglijk groot zou worden. Voor een regering die ruim 80 % van het electoraat vertegenwoordigt, ware dit, in de huidige omstandigheden, de aangewezen weg geweest.

Tijdens de sterk inflatoire jaren (van 1973 tot en met 1976), is de méér-meerwaarde van de belastingsontvangsten aanzienlijk geweest. Door méér-meerwaarde wordt bedoeld dat de inflatie, in een progressief systeem, de méér-inning veroorzaakt door een dubbel effect :

1. De (relatief trage) stijging der reële inkomens.
  2. De (sterke) stijging der prijzen en dus der nominale inkomens.
- De sterke stijging in (2.) heeft tijdens de periode 1973-1976 meer dan gecompenseerd voor de relatief trage toename in (1.). De prijsstijging over de ganse periode 1973-76 bedraagt 69,1 % tegenover 1972. Zodat zelfs de relatief geringe inkomenscategorieën in de belastingsschalen met relatief hogere aanslagvoeten terechtkwamen. Met het gevolg dat voor sommigen het beschikbaar inkomen na belastingaftrek in *reële* termen daalde.

De onvolledige indexbinding der belastingsschalen heeft voor gevolg gehad dat de inflatie fungeerde als een stille, automatische belastingsverhoging. Dit wil zeggen, een belastingsverhoging die niet langs het Parlement kwam. De belastingen hebben dus een *depressief* effect uitgeoefend op het reël beschikbaar inkomen der gezinnen en

---

(1) O.E.C.D., Anti-Inflationary Policies for the 1970's, Parijs, 1975.

bedrijven. Het ogenblik was dus gekomen om daar wat te ontspannen, om de relance van het binnenlands verbruik en de investeringen wat te stimuleren. Maar niet om de vijs verder aan te schroeven.

Trouwens, in fiscale zoals in monetaire aangelegenheden spelen de vertrouwensrelatie en de verwachtingspatronen tussen het beleid en de economische agenten een niet te verwaarlozen rol. Het is een ruim verspreide stelling bij de arbeidseconomen dat de harde looneisen van de zeventiger jaren niet los mogen gezien worden van de stille afroming die door de méér-inning ontstond. Wil men dus naar een serener opstelling in de c.a.o.-wereld dan moet men de indexeringsring der belastingsschalen tot een nog ruimer publiek uitbreiden.

De prioritaire politiek-economische opgave van deze regering moet onzes inziens gericht zijn op een efficiënter controle van de ongebreidelde expansie der uitgaven en op een herschikking van de transfers voor gezinnen en ondernemingen.

In de grote sectoren der socio-culturele transfers (onderwijs, maatschappelijke zekerheid, medische verzorging, enz.) zijn saneringen door te voeren zonder dat daarom het reële welzijn in het gedrang komt.

Het geheel van de voorzieningen gesubsidieerd door de welvaartsstaat wordt gestuurd door impulsen die niet altijd afgestemd zijn op de prioritaire behoeften.

1. Sommige diensten en voorzieningen worden op kwistige wijze verbruikt aangezien ze prijsloos zijn, of zo sterk gesubsidieerd, dat de prijsprikkel haast niet meer werkt. Enkele diensten en voorzieningen kunnen (mogen), uit hoofde van de toegenomen welvaart, gerust uit het overheidssysteem gelicht worden.
2. Andere voorzieningen zouden meer gekoppeld moeten zijn aan de globale inkomens- en vermogenssituatie van de gegadigden.
3. Maar niet alleen de sociale en culturele sector, ook de subsidiepolitiek aan de ondernemingen heeft dringend nood aan herformulering.

De overheidsprogramma's zullen in de toekomst meer moeten ontvet worden door een kosten-baten-analyse die zowel de sociale als de financiële gevolgen doorlicht. Dit vereist tevens een administratieve hervorming bij de overheidsambtenarij van Financiën :

- In de richting van een scherper financiële voorcontrole van de regeringsprogramma's. Hierin kan men met veel nut de projectanalyse aanwenden. Trouwens, in elk groot regeringsdepartement zou dergelijk project-analytisch deskundigenploeg moeten aanwezig zijn.
- In de richting van een adequater na-controle vanwege het Rekenhof. Hierdoor bedoelen we dat de na-controle van het Rekenhof niet alleen op de formele criteria moet steunen, maar ook oog hebben voor de inhoudelijke, d.w.z. de meer intrinsieke aspecten van de programmafinanciering.

Maar deze noodzakelijke administratieve hervormingen kunnen maar gunstige effecten sorteren indien onze politieke democratie de nodige steun verleent aan deze sanering. Onze parlementsleden en hun politieke formaties zullen dus de programma's meer op hun intrinsieke waarde moeten behandelen. Zij zullen de moed moeten opbrengen om het algemeen belang boven de louter electorale berekeningen te plaatsen. In onze democratie, die in haar reilen en zeilen, in grote mate bepaald wordt door wat er leeft in haar constitutionele georganiseerde drukkingsgroepen, wil dit zeggen dat men ook in deze instellingen moet beseffen dat een ander groeipatroon op de wand getekend staat.

De overheidszorg voor de welvaart van de gemeenschap vereist immers in het ingewikkeld kluwen van de hedendaagse maatschappij, de medewerking van verschillende politieke formaties en pressiegroepen die hierbij vooral de belangen van hun leden behartigen : landbouwers, middenstanders, arbeiders, patroons, leerkrachten, dokters, enz. Het beleid is dus meestal een arbitrageresultaat tussen verschillende (professionele en corporatieve) belangen, die niet altijd en uiteraard samenvallen met het algemeen belang van de gemeenschap. Een uitzuivering van de zichtbare tendens naar corporatisme is dus noodzakelijk.

V. PRIJZEN, LONEN EN TEWERKSTELLING

De inflatie van de zeventiger jaren heeft de functionering van de arbeidsmarkt weer in de kijker gebracht. En alhoewel het duidelijk is dat deze inflatie ook door monetaire en budgettaire excessen gevoed werd, lijdt het geen twijfel dat het overheersend beeld erover in ruime kringen steunt op de *arbeidskostenvisie*. Hierdoor is, zo betoogt men, het relatieve arbeidsaandeel in het nationaal inkomen fors gaan stijgen, met het gevolg dat het relatieve aandeel van de factor kapitaal geslonken is. Hierdoor blijft er dus minder winst (netto kapitaalsvergoeding) over om de investeringen te spijzen en nieuwe arbeidsplaatsen te scheppen. Het gevolg is stijgende werkloosheid. De andere stelling, die betoogt dat de gigantische groei, (met de begeleidende enorme kapitaalverdieping), ook in bepaalde sectoren geleid heeft tot overcapaciteit, komt amper aan bod.

Het is duidelijk dat de evolutie van de arbeidskosten niet vreemd is aan inflatie en recessie. Maar, in tegenstelling met het overheersend beeld terzake, zien we het probleem niet zodanig zitten in de *gemiddelde loonstijging* (de toename van de globale loonvoet) maar wel in de *stroefheid van de loonwaarder*.

In de volgende statistiek wordt de evolutie van prijzen, nominale lonen en nationaal produkt (in reële termen) tijdens de recessie in beeld gebracht. Alle cijfers zijn jaarlijkse percentages.

	<u>1974</u>	<u>1975</u>	<u>1976</u>
België			
(1) nationaal produkt	4.0	- 1.4	2.3
(2) verbruikersprijzen	15.7	12.8	9.4
som van (1) en (2)	19.7	12.4	11.7
(3) nominale loonvoet	20.0	11.1	11.0
Duitsland			
(1) nationaal produkt	0.4	- 3.4	5.6
(2) verbruikersprijzen	7.0	6.0	4.3
som van (1) en (2)	7.4	2.6	9.9
(3) nominale loonvoet	8.2	6.5	7.5
Frankrijk			
(1) nationaal produkt	3.9	- 2.4	5.2
(2) verbruikersprijzen	13.7	11.7	9.6
som van (1) en (2)	17.6	9.3	14.8
(3) nominale loonvoet	17.3	14.7	12.7
Verenigd Koninkrijk			
(1) nationaal produkt	0.1	- 1.6	1.4
(2) verbruikersprijzen	18.0	24.2	16.5
som van (1) en (2)	18.1	22.6	17.9
(3) nominale loonvoet	26.3	16.6	10
Verenigde Staten			
(1) nationaal produkt	- 1.8	- 2.0	6.1
(2) verbruiksprijzen	11.0	9.1	5.8
som van (1) en (2)	9.2	7.1	11.9
(3) nominale loonvoet	9.1	7.9	8

Deze cijfers geven voor de onderscheiden landen een vrij uniform patroon weer. Indien men de resultaten van de drie recessiejaren globaliseert dan is de stijging van het nominale produkt ongeveer gelijk aan de stijging van de nominale lonen. Duitsland en Frankrijk kennen een meerwaarde in de lonen, de cijfers der overige landen vertonen een loonmatiging, vooral sinds 1976.

Onder invloed van de loonexplosie-theorie noteert men ook een verschuiving in de opvattingen over de overlegstructuren. In de meeste landen van West-Europa heeft het loonvormingsproces op institutionele wijze plaats : op basis van collectieve arbeidsovereenkomsten voor grote groepen van loontrekkenden. In ons land zijn er meerdere tientallen paritaire comités ingedeeld volgens sector, beroep en gewest. De loonbepaling in deze c.a.o.'s kan op verschillende manieren gebeuren :

- (1) autonomie van de sociale partners ;
- (2) overleg tussen de sociale partners, met bijsturende rol van de overheid ;
- (3) dirigisme van de overheid met informatieve rol van de sociale partners.

In ons land heeft men in de naoorlogse periode vooral het regime onder (1) gekend, met uitzonderlijke (d.w.z. in noodsituaties) tussenkomst van de overheid.

Sinds de recessie noteert men evenwel een dubbele beleidstendens :

- Een strekking die een strakker, min of meer door de overheid gecontroleerd loonbeleid voorstaat.
- Een strekking die alle inkomenscategorieën (ook kapitaalinkomen zoals renten, winsten en het inkomen van de vrije beroepen en zelfstandigen, enz.) in de controle wil betrekken. Dit is een globale inkomenspolitiek.

Hoe men het kapitaalinkomen en de vrije inkomenscategorieën zal controleren, blijft in de meeste plannen voor de globale inkomenspolitiek doorgaans vrij onduidelijk. Zodat de meeste ingrepen zich vrijwel geheel beperken tot loonpolitiek alleen, d.w.z. het is een politiek van loonmatiging.

In de poging om de loononderhandelingen niet aan het toeval over te laten is men dan op zoek gegaan naar een maatstaf van objectivering, d.w.z. naar objectieve richtingsgetallen. Als instrument zweeft veelal een produktiviteitsgeoriënteerd loonbeleid voor ogen (1). Dit wil zeggen een *gecentraliseerd* loonbeleid gesteund op *macro-economische groeivariabelen*.

Als argumenten ten gunste van een produktiviteitsgeoriënteerd loonbeleid voert men onder meer aan :

- objectivering van de loonpolitiek met uitschakeling van stakingen en vermindering van patronaal-syndicale spanningen ;
- garantie van een prijsneutrale loonontwikkeling ;
- constant arbeidsaandeel in het nationaal produkt, d.w.z. verdelingsneutraliteit der loonontwikkeling.

Tegen het produktiviteitsgeoriënteerde loonbeleid oppert men doorgaans volgende bezwaren :

- moeilijkheid van meting der produktiviteit, waardoor de conflicten verschuiven van de groene tafel naar de berekeningsmethode van de norm.
- Het "wage-leader" effect : bedrijfstakken met meer dan gemiddelde produktiviteitsstijging staan model inzake tempo en omvang van loonstijgingen voor de rest van de economie, zodat de gemiddelde produktiviteitsnorm vlug doorbroken wordt. De trage groeiers kunnen de gemiddelde norm niet waarmaken en in de koplopende sectoren ontstaat de-stabiliserende loondrift.

Onzes inziens kan men een door de overheid gestuurd, centraal genegotieerd loonbeleid *slechts in uitzonderlijke omstandigheden en voor een korte periode invoeren* : bv. om de dolle inflatiedrift te breken. Maar als normale praktijk vinden we het instrument dysfunctioneel. Het introduceert immers een factor van verstroeving en verstaatsing meer in de functionering van onze volkshuishouding. En het is zeer de vraag of de produktiviteitsnorm wel enige waarborg biedt voor inflatiedrukking. De meeste arbeidseconomen be-

(1) Sommige van deze argumenten zijn ontleend aan de EG-studie waarvan de auteur meewerkte : Basiscriteria voor de vaststelling van de lonen en de daarmee samenhangende vraagstukken van een loon- en inkomenspolitiek.

twijfelen het (1). Het is daarenboven ook nog de vraag in hoeverre de verschillende paritaire comités bereid zijn om afstand te doen van hun autonomie. Daarenboven vrezen wij dat de overheid haar voorgestelde nationale norm slechts zal kunnen opleggen aan de syndicale organisaties mits compensatoire toegevingen op een ander terrein : bv. subsidies allerlei, enz. En wat zin zouden de overheidsimperatieven inzake ant-inflatoire loonnormering wel hebben als de overheid zelf niet bereid is, in te binden op budgettair vlak.

Ook op het vlak van de loonbepaling kan men de zaak niet oplossen met een ingreep op één, macro-economische variabele. Het zou de noodzakelijke mutatie van ons economisch systeem (in functie van de technologische vooruitgang en de verschuivende internationale arbeidsverdeling) verlammen en door de stroefheid in het systeem inflatie en recessie verwekken.

De strategische variabele in de inflatiebestrijding is niet het ene gemiddelde produktiviteitscijfer, maar wel het gemis aan flexibiliteit van de loonwaaier, rekening gehouden met de onafwendbare verschuivingen tussen de talrijke intersectoriële, ruimtelijke en professionele deelcategorieën van de loonwaaier (2). Men moet dus niet zodanig werken op de gemiddelde loonvoet maar wel op de versoepeling van de *relatieve loonhiërarchie*.

-
- (1) Zie de notulen van het congres gehouden door het Internationaal Arbeidsinstituut : A. Smith (ed.), The Labour Market and Inflation, London, 1968.
  - (2) De stelling dat niet de gemiddelde loonvoet maar wel de ongelijke (sectoriële, professionele) evolutie van de *relatieve* lonen inflatiestimulerend is uit hoofde van het zogenaamde optrekkingseffect der loonleiders werd reeds op het eind van de vijftiger jaren uitgewerkt in de studies van L. Reynolds, J. Dunlop, C. Kerr, enz. (zie : New Concepts in Wage Determination, London, 1957.). De stelling werd recentelijk verder uitgesponnen in het inflatiemodel van Aukrust voor de open economie. De Aukrust-stelling luidt als volgt : in elke open economie functioneert een belangrijke internationale sector, die omwille van de wereldconcurrentie onder scherpe efficiencydruk staat en tot snelle absorptie van technologie en hoge produktiviteit dwingt. De forse en snelle loonstijgingen die er voor deze sector uit voortvloeien, trekken de lonen van de meer beschutte sectoren, die werken voor de binnenlandse markt, mee de hoogte in. (O. Aukrust, Inflation in the Open Economy, Oslo, 1974.)

Dat de hoge werkloosheid die men in de meeste kernlanden sinds de recessie noteert niet louter van conjuncturele aard is, maar dat er ook structurele omschakelingen mee gemoeid zijn, wordt nu vrij algemeen aanvaard (1). Onze bijkomende stelling zal zijn :

- dat er in ons groeipatroon fundamentele verschuivingen plaatsgehad hebben die op de structuur van de arbeidsmarkt vooral doorwegen nu we in recessie zijn ; de tewerkstellingscrisis is hier een onthuller ;
- in bepaalde sectoren is de werkloosheid het gevolg van overcapaciteit, vooral indien men het bekijkt vanuit de internationale dimensie.

Eén en ander zullen we hier beknopt uiteenzetten.

Indien we de evolutie van de actieve bevolking van België bezien op lange termijn, constateren we dat ons land op dat vlak een trage groeier is (tabel 7).

Maar uit de evolutie der cijfers sinds 1950 leren we vooral dat de verdeling van de actieve bevolking over de onderscheiden sectoren een ware mutatie ondergaan heeft : de uitstoting onder impuls van technologische vooruitgang is in de primaire sector bijna tot het absolute minimum gekomen, terwijl de uitstoting in de verwerkende nijverheid sinds 1960 ingezet, nu (bv. sinds 1970) is gaan versnellen. De tertialisering van de actieve bevolking is dus volop aan gang.

De opslorping in de tertiaire sector stelde geen al te groot probleem :

- omwille van de personeelsexpansie in de overheidsdiensten (die hun personeelsbestand sinds 1950 ongeveer verdubbelden) en in de gesubsidieerde openbare nutsvoorzieningen : onderwijs, sociale verzekering, medische verzorging, culturele diensten, enz.
- de expansie van de particuliere tertiaire sector en de opkomst van nieuwe dienstsectoren zoals toerisme, enz.

Indien men in de toekomst overschakelt naar de sanering der overheidsbestedingen zoals hoger beschreven, dan zal de opslorpcapaciteit van de overheid en van de openbare nutsvoorzieningen lager liggen dan in de expansieve zestiger jaren.

De opslorping zal dus meer dan in het verleden moeten geschieden door de particuliere tertiaire sector die onder rendementsdwang staat. De scholing zal dus meer dan vroeger met deze omschakeling van het tewerkstellingspatroon moeten rekening houden. In sommige economische analyses krijgt de tertiaire sector een slechte kwotering. De gemiddelde produktiviteit zou er lager liggen dan in de

(1) Zie de studie van de Nationale Bank van België : "Structurele en conjuncturele evolutie van de werkloosheid in België", in Tijdschrift van de Nationale Bank, december 1976 ; en de analyse van R. Maldague, "De mechanismen van de werkloosheid opnieuw bekijken", in Verslag van de Derde dag van de Belgische Ondernemingen, V.B.O. Brussel, juni 1977 ; alsook de collectie Economische en Sociale Studies van augustus 1977 van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening.

overige sectoren, enz. Wij delen deze pessimistische en op materiële produktiegroei georiënteerde visie niet. Integendeel, allerlei studies hebben bewezen dat een goed uitgebouwde tertiaire en quaternaire bovenbouw *conditio sine qua non* is voor een expansieve secundaire sector (1). Indien de tertiaire sector in dit land zou internationaliseren zoals de secundaire sector het gedaan heeft, is er wel mogelijkheid van expansie. Want de inkomens-elasticiteit van deze tertiaire en quaternaire vraag op wereldvlak ligt vrij hoog. Maar dit vergt dan een betere aanpassing van onderwijs en volwassenenopleiding aan deze arbeidsmarkt.

Daarenboven zijn nog twee andere aspecten van ons naoorlogs groei-model van belang voor onze analyse van de arbeidsmarkt :

- De voortschrijdende technologievernieuwing en kapitaalverdieping van ons productieproces (die resulteert in een dalende arbeids-kapitaalcoëfficiënt) heeft voor gevolg dat bij een constante spaar- en investeringsquote de tewerkstellingsgroei relatief verslapt.
- De enorme expansie van scholing en gespecialiseerde opleiding heeft tot een voortschrijdende professionalisering van de actieve bevolking geleid. In de mate dat de professionele opleiding de algemene vorming verwaarloosd heeft (die een meer polyvalente aanpak en soepele overschakeling naar de evoluties en vereisten van de arbeidsmarkt waarborgt) treedt er een langzame verstroeving op bij de aanwerving.
- Maar ook in de categorie van de ongeschoolde nieuwe toetreders doet er zich een verstroeving voor.

Eén en ander kan men beter zien zitten, indien men niet alleen de evoluties in de tewerkgestelde bevolking analyseert, maar ook de statistieken van de werkloosheid onder de loupe neemt.

De statistieken van tabel 9 leren ons het volgende :

- De index (juni 1976 = 100) van de vrouwelijke werkloosheid ligt hoger dan die van de mannelijke, behalve voor Brussel.
- De werkloosheidspercentages liggen in Wallonië en Brussel (behalve voor de vrouwen) hoger dan in Vlaanderen, maar de index ligt in Vlaanderen hoger aangezien deze op een lager absoluut peil startte. Dit wil zeggen, de conjuncturele werkloosheid in Vlaanderen en Wallonië ongeveer even hoog is maar dat de structurele werkloosheid in Wallonië hoger ligt.

De werkloosheidsstatistieken brengen daarenboven nog enkele andere, zorgwekkende trends aan het licht :

- Ruim drie vierden der werklozen zijn normaal arbeidsgeschikt, wat dus een absoluut en reëel verlies aan produktie betekent, voor hen en voor de gemeenschap.
- Het aantal jongere werklozen is tijdens de recessie enorm gestegen : bij de laatste telling van juni 1977 bedroeg het aantal werklozen beneden de 25 jaar ongeveer 32 % van het totaal. 70 % van deze jonge werklozen zijn vrouwen.

(1) E. Dennison, Why Growth Rates Differ, Washington, 1967.

- De duur van de werkloosheid is gestegen : ongeveer één op drie werklozen stempelt sinds twee jaar. Dit laat uiteraard diepe sporen na in het psycho-sociale leven en bemoeilijkt de herinschakeling in de productiecyclus.

Tenslotte zijn er nog de meer fundamentele socio-culturele verschuivingen die de arbeidsmarkt tot op zekere hoogte bepalen. Hiermede bedoelen we de mutaties die op de arbeidsmarkt tot stand komen door de toenemende opname in het gesalarieerd arbeidspatroon van bevolkingsgroepen die er zich voorheen niet door aangetrokken voelden. Deze *stijgende participatiegraad* noteert men het sterkst : bij jongere ongeschoolden en bij vrouwen. Deze stijgende participatiegraad, gekoppeld aan het feit dat een groot deel der investeringen in feite rationalisatie en modernisering van bestaande activiteiten zijn, hebben tot gevolg dat de opslorplingsgraad van de werkloosheid relatief afneemt. De losser wordende band tussen tewerkstellingsgroei en werkloosheid kan men aflezen van de volgende statistiek, die de daling van het aantal werklozen weergeeft bij een creatie van 1.000 arbeidsplaatsen (1).

	<u>mannen</u>	<u>vrouwen</u>
periode 1953-1975	640	820
periode 1960-1964	440	170
periode 1969-1971	280	50
periode 1973-1974	90	-

Maar deze evolutie wijst er tevens op dat een zeker aantal werkonwilligen in de werkloosheidsstatistieken voorkomen.

Werkonwillig kan men zijn :

- omdat men de werkloosheidspremie verkiest boven het salaris ;
- omdat men het specifieke werk niet vindt waarvoor men geschoold is, terwijl de psychologische en/of beroepskosten te hoog geschat worden om een andere openstaande betrekking op te vullen ;
- omdat men (de ongeschoolden) het verschil tussen het loon en de werkloosheidsuitkering te gering vindt.

Het is duidelijk dat men deze sociale fraude, zoals trouwens ook de fiscale, moet uitzuiveren. Het absolute aantal is naar alle waarschijnlijkheid niet zo groot. Maar het oefent een verlamdend effect uit op de werkwilligen en het ontsiert de welvaartsstaat.

De grootste aandacht moet evenwel uitgaan naar de massa der werkwillige werkzoekenden.

Aangezien de meerderheid der werklozen (72,1 % der mannen en 61,1 % der vrouwen) slechts lagere onderwijsopleiding genoten hebben, moet het tewerkstellingsbeleid in eerste orde op deze grootste groep gericht zijn.

---

(1) Zie R. Maldague voor meer cijfergegevens.

De paradox is dat er zich sinds de jaren zestig een haast bestendig tekort aan ongeschoolde arbeidskrachten voorgedaan heeft. Met het gevolg dat ons land, zoals de nabuurlanden, hierin voorzag door immigrantenarbeid aan te trekken. Op dit ogenblik hebben we zelfs iets meer gastarbeiders dan er ongeschoolde werklozen zijn. Het is duidelijk dat de aanwezigheid van een belangrijke groep buitenlandse ongeschoolde arbeidskrachten een drukkend effect uitgeoefend heeft op de beloningsschalen voor deze categorie. Zodat onze economie tot heden en met hun inzet, relatief goedkope arbeid genoten heeft. Langs de andere kant stimuleerden zij de binnenlandse vraag relatief weinig, aangezien een belangrijk deel der verdiensten getransfereerd werd naar hun moederland.

Vandaag de dag ziet men in dat gastarbeid geen duurzame oplossing is, noch voor hen noch voor ons, en dit noch op menselijk noch op economisch vlak (1). Een graduele vervanging door eigen werkzoekenden lijkt ons reeds een begin. Maar aangezien het in vele gevallen over zware lichamelijk en sociaal belastende arbeid gaat, zou men voor deze categorie de beloningsschalen moeten optrekken. De stijging in de arbeidskosten zou men ruimschoots gecompenseerd zien door een stijging van het binnenlands verbruik.

Op dit ogenblik werkt de regering ook een plan uit dat moet leiden tot vervroegde pensionering van oudere werklozen, tot gesubsidieerde inschakeling van stagiairs en tot verwezenlijking van een derde arbeidscircuit.

Het is een experiment van arbeidsverdeling tussen werkenden en werklozen dat op menselijk en sociaal vlak zeker het proberen waard is. Men zal er evenwel moeten op letten dat mettertijd deze door de overheid gefinancierde arbeidsplaatsen terug geprivatiseerd worden. Zoniet is het een verdoken uitbreiding van de overheidsambtenarij.

Tenslotte heeft zich tijdens deze recessie ook een niet onaanzienlijke intellectuele werkloosheid voorgedaan. Dat zovele hooggestudeerden niet ingeschakeld geraken, wijst erop dat er iets dieper schort : het is ten dele de arbeidsmarkt, het is ten dele de enorme en intense expansie van het universitaire onderwijs zonder dat dit zich aangepast heeft aan massa-onderwijs, en het is ten dele ook een kwestie van werkmotivatie.

De werkloosheid, van geschoolden zowel als van ongeschoolden, kan wel tijdelijk gelenigd maar niet duurzaam opgelost worden door ze te verdelen onder de werkenden (arbeidsduurverkortung) of door substitutieregelingen : vroegtijdig pensioen, brugpensioen, gesubsidieerde stages, derde arbeidscircuit, enz. En op dit ogenblik van

---

(1) Dit soort internationale arbeidsverdeling waarbij men goedkope buitenlandse arbeid aantrekt, biedt geen bevredigende oplossing in vergelijking met de omgekeerde formule waarbij de industrie zich gaat vestigen in de landen waar overvloedige arbeidskrachten voorhanden zijn : d.w.z. de industrialisatie van de Derde Wereld. Dit is onzes inziens de meest adequate oplossing, die op lange termijn ook voor de industrielanden best uitvalt.

recessie de arbeidsduurverkortung willen doordrukken, lijkt mij ook niet het geschikte moment. Dit wil niet zeggen dat dit programma op zichzelf geen nastrevenswaardig doel zou betekenen eens de economische toestand rooskleuriger is. Er moet dus netto uitbreiding van tewerkstelling geschapen worden. Maar dit zal niet alleen moeten komen van een herpakken van de conjunctuur. Het zal tevens moeten steunen op een structurele heroriëntering van onze industriële en tertiaire bedrijvigheid.

VI. HERORIENTERING VAN ONS INDUSTRIEEL EN TERTIAIR GROEIPATROON

Alhoewel ons land behoort tot de pioniers van de industrialisatie, bleef de economische structuur lange tijd gekenmerkt door een overwicht van enkele traditionele bedrijfssectoren : de koolmijnen, de staalindustrie, het textielbedrijf en de voedingsnijverheid. De doorbraak naar bedrijfsactiviteiten die kenmerkend zijn voor de gevorderde fasen van de industriële ontwikkeling, verliep traag. Uit hoofde van fysieke structuurgegevens (steenkolenmijnen die geologisch gezien geen grote mechanisatie toelieten) of omwille van de financiële structuur der bedrijven (groot aandeel van kleine en middelgrote familiale ondernemingen) bleef de industriële groei in ons land gekenmerkt door een relatief lage kapitaalintensiteit en een relatief hoge arbeidsbezetting. Tot het einde der jaren dertig bleef België een land met relatief lage lonen. Na de oorlog schakelde men in enkele forse loonronden over naar de keynesiaanse bestedingseconomie met een relatief hoger beloningsdeel (1).

De tamelijk probleemloze bevrijding (behalve voor de Ardennen) en de tijdens de oorlog opgestapelde aanzienlijke valuta-reserves, door de export uit de toenmalige kolonie, hadden voor gevolg dat ons land een snelle wederopbouw kende. Men sprak op het einde van de jaren veertig in gans West-Europa van het Belgisch mirakel.

Maar, door haar structurele opbouw zowel als door haar specifieke produktie-oriëntatie (overwegend gericht op halfafgewerkte exportgoederen) had de Belgische economie in onze dynamische industriële wereld een latent groeiprobleem.

En op het einde van de jaren vijftig stond onze volkshuishouding in de groeiliteratuur bekend als een "trage" groeier (2). Het fundamentele probleem was de vertraagde en/of te stoeve aanpassing van onze produktiestructuur (produktiepakket) aan de structurele verschuivingen in de nationale en internationale vraag. Onze voortbrengst van produkten, waarvan de nationale en internationale inkomenselasticiteit van de vraag, en de toegevoegde waarde van de arbeidsinput zeer hoog liggen, hinkte na op de trend der kernlanden.

(1) L.H. Dupriez, "Les rémunérations en Belgique de 1936 à 1952" in Bulletin de l'IRES, n° 5, Leuven, 1952.

(2) Alhoewel dit probleem in verschillende studies aan bod kwam, is het werk van A. Lamfalussy, (Investment and growth in mature economies ; the case of Belgium, London, 1961) toonaangevend.

Ondertussen is hierin tijdelijk en gedeeltelijk verholpen door een vrij aanzienlijk programma van buitenlandse bedrijfsvestigingen. Inderdaad, door de inbreng van nieuwe produktietechnieken, managementstijlen, organisatiemethoden en verkoopspraktijken hebben zij onze economie :

- tot op zekere hoogte gemoderniseerd ;
- de produktie, meer dan vroeger, afgestemd op goederen en diensten waarvoor de inkomenselasticiteit van de vraag hoog ligt ;
- onze nationale economie nog meer dan vroeger ingeschakeld in het transnationale produktiecircuit : 65 à 70 % van de voortbrengst der transnationale bedrijven gaat in de export.

De groei-impuls sinds de jaren zestig - d.w.z. de industriële, technologische en organisationele vernieuwing - werd hoofdzakelijk, maar niet uitsluitend, gerealiseerd door een transplantatie. De dynamisering is dus hoofdzakelijk het gevolg van de buitenlandse investeringen. Of anders gezegd : de gemiddelde (nationale) groeivoet werd opgetrokken door een meer dan proportionele stijging van de groeivoet in de transnationale sector van onze volkshuishouding.

Maar het fundamentele probleem van de vernieuwing en de rationalisering in de autochtone sector, alsook van de nog overwegende traditionele samenstelling van ons produktiepakket, heeft nog geen (nationale) oplossing gekregen.

Ondertussen hebben de transnationale groepen de cyclus van hun investeringen enigszins verlegd :

- de transnationale investeringscyclus floreert nu volop in enkele landen van de Derde Wereld die een soliede (relatief lage lonen, gedisciplineerd salariaat, investeringsvriendelijk bewind) exportbasis vormen : Taiwan, Maleisië, Hong Kong, Singapore, Brazilië, Ivoorkust, Iran, Venezuela, enz.
- sinds de valutaverschuivingen (opwaardering van de munten der markzone en neerwaarts zweven van de dollar) is de Amerikaanse markt terug een gunstiger investeringsgebied dan in de zestiger jaren met hun overgewaardeerde dollar.

Men mag zich dus in de naaste toekomst verwachten aan een verslapping van de buitenlandse investeringen in ons land. Het zou een vrij krampachtige en onvruchtbare houding zijn om zich tegen de buitenlandse investeringen als dusdanig te keren. Maar het zou ook van grote naïviteit getuigen indien men voor de welvaartsontplooiing van dit land overdreven hoop blijft koesteren op, en gunstige financiële gunsten blijft aanbieden aan de buitenlandse investeerders. De tijd is gekomen om het beste van eigen bodem een goede kans te geven. De tijd is gekomen om een imaginerende en innoverende nationale en regionale groeistrategie uit te werken.

Deze opgave wordt nog noodzakelijker en urgenter door het feit dat het probleem ook een communautair aspect heeft. Dit niet alleen omdat men in de onderscheiden regio's er verschillende socio-politieke en ideologische visies over zou hebben, maar ook en vooral

omdat de concrete toestand er anders gegroeid is (zie tabel 10 en 11).

Uit deze cijfers blijkt duidelijk :

- de dominante positie van Vlaanderen in de globale industriële export van ons land ;
- het feit dat de Vlaamse exportsectoren relatief meer afgewerkte produkten afleveren, en Wallonië een dominante positie behoudt in enkele groei-problematische sectoren, vooral staal.

Een beknopte analyse van de regionale opsplitsing van de industriële produktie, van de export en van de toegevoegde waarde kan hierbij verhelderend werken (1). De cijfers die volgen geven de stijgingspercentages weer over de ganse periode 1966-1973.

	<u>Vlaanderen</u>	<u>Wallonië</u>	<u>Brussel</u>
Globale produktie,			
per arbeider	111.8 %	88.8 %	78.0 %
Exportwaarde,			
per arbeider	177.0 %	150.0 %	174.5 %
Toegevoegde waarde,			
per arbeider	113.0 %	104.0 %	96.6 %

Hieruit blijkt duidelijk de stijgende internationalisering van onze economie (de export groeit sneller dan de toegevoegde waarde), maar de stijgende produktiedifferentiëring der regio's is al even duidelijk :

- in Vlaanderen is de gemiddelde produktie per arbeider sneller gestegen, of anders uitgedrukt, de produktiviteitsstijging is er forser.
- in Vlaanderen situeert de toegevoegde waarde per arbeider zich hoger ; wat laat uitschijnen dat onze regio ofwel hoger geprijsde produkten voortbrengt, ofwel goederen aflevert die tot een meer gevorderde afwerkingscategorie behoren ; dit wil zeggen goederen die meer kwaliteitsarbeid incorporeren.

Dit algemeen profiel vindt men, vergroot, terug in de staalsector. Deze vertegenwoordigt ongeveer 2.2 % van de totale toegevoegde waarde in Vlaanderen tegen een cijfer van 10.2 % in Wallonië. Maar, de metaalconstructies, die een meer afgewerkte vorm van staal vormen, worden voor 63.5 % in Vlaanderen en slechts voor 26.8 % in Wallonië vervaardigd, met 9.7 % voor Brussel. En uit tabel 10 en 11 leren we dat de metaalverwerkende nijverheid in Vlaanderen 40 % van de export betekent, tegenover slechts 25.3 % in Wallonië, dat nochtans veel ruw staal uitvoert : naar het buitenland, maar ook naar Vlaanderen. Op het vlak van staal speelt Wallonië als het ware de rol van een ontwikkelingsland dat het overwegend deel van zijn staalproduktie onafgewerkt of half afgewerkt uitvoert.

(1) Voor meer cijfergegevens wordt verwezen naar C. Ghymers, "Etude comparative des exportations et de la compétitivité internationale de l'industrie des trois régions belges" in Bulletin de l'IRES, n° 37, 1977.

Staal betekent in de export van Wallonië 38.3 % maar in de totale staalexport van België vertegenwoordigt deze staalexport van Wallonië reeds 78.7 %. Vlaanderen verwerkt het staal, Wallonië exporteert het min of meer onafgewerkt. Bovendien staal, heeft Wallonië nog enkele trage groeiers : de glasnijverheid, de non ferro's, papier, enz.

Vlaanderen heeft ook enkele probleemsectoren waarvan de buitenlandse vraag structurele tendensen van afname vertoont : textiel, confectiebedrijven, houtmeubelbedrijven en voedingsnijverheid. Zo is het aandeel van de textielexport in het totaal van de export van de Vlaamse regio, tijdens de periode 1966-1973, een periode dus van hoogconjunctuur over heel de wereld, relatief gedaald van 16.3 % naar 9.9 %.

Het is duidelijk dat deze structuurgegevens de intensiteit en de omvang van de conjunctuurencyclus, en de werkloosheid, tot op zekere hoogte bepalen.

In de onderstaande statistiek willen we dit schematisch illustreren door de industriële conjunctuurencyclus van ons land te vergelijken met de gemiddelde resultaten van enkele kernlanden uit de OESO-zone (Duitsland, Frankrijk, Nederland, Italië, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Japan), en dit voor twee sectoren : staal en textiel (1). De gegevens zijn jaarlijkse, procentuele groeivoeten (of dalingspercentages) van de produktie.

Periode	Staal		Textiel	
	België	Gemiddelde kernlanden	België	Gemiddelde kernlanden
66/I - 74/I (a)	+ 8.0	+ 8.3	+ 2.1	+ 1.8
74/I - 75/I	- 25.1	- 15.3	- 15.2	- 11.3
74/I - 75/II	- 35.9	- 21.9	- 14.8	- 10.5
74/I - 76/I	- 29.9	- 13.8	- 4.8	- 3.7

(a) I staat voor eerste semester en II voor het tweede semester.

Deze produktiematrix, die op synthetische manier het Belgisch probleem van de verschuivende internationale concurrentiepositie weergeeft zal de komende jaren het industrieel-politieke, maar tot op zekere hoogte ook het communautaire debat bepalen. Bij het

(1) Voor meer gegevens wordt verwezen naar J. Houard, C. Ghymers & F.G. Prades, "Evolution de la compétitivité sectorielle, des principales économies industrialisées selon l'indicateur synthétique de l'IRES", Bulletin de l'IRES, n° 39-40, 1977.

uitwerken van een nieuwe verhouding tussen de gemeenschappen, en rekening gehouden met de structureel ingebouwde verschillende visies op de prioriteiten van het economisch beleid, zal men in dit land weldra verplicht zijn eens het globale en regionale dossier ter hand te nemen. *De opsplitsing tussen gemeenschapsvorming (culturele materies) met twee, tegenover gewestvorming (economische bevoegdheden) met drie, dreigt het meest dynamisch gewest (Vlaanderen) te minoriseren.* Het gaat in deze zaken over meer dan over uitdovende of niet uitdovende inschrijvingsrechten in enkele Brusselse randgemeenten. Het gaat hier over de fundamentele vraag of wij in de toekomst onze industriële dynamiek willen laten uitdoven of integendeel stimuleren, en deze dan ook afstemmen op economische verschuivingen in de kernlanden en op wereldvlak. Er zal dus ook een nieuwe oriëntering moeten komen. Zoniet dreigt heel het land meegesleept te worden in de relatieve stagnatie van het Zuiden.

Als besluit van deze studie zullen we beknopt de grote oriënteringen formuleren van een nieuw industrieel en tertiaire groeipatroon. Hierbij is het nuttig een onderscheid te maken tussen de inspanningen die door de particuliere sector en deze die door de overheid moeten gedaan worden. Het zou een grove misrekening zijn bij deze omschakeling alle heil van staatsinterventies te verwachten.

De particuliere sector in ons land vertoont tegenover het nieuwe (het weze nieuwe produktieprocédés, nieuwe managementsstructuren, nieuwe organisaties, nieuwe afzetmarkten, enz.) een vrij behoedzame en in sommige gevallen zelfs een conservatieve houding. Deze bevinding vormde trouwens de kern van de Lamfalussy-stelling. Deze defensieve investeringsstrategie verklaarde hij hoofdzakelijk door het feit dat ons land een sterk geconcentreerde financiële structuur (van holdings) vertoont maar op industrieel vlak gekenmerkt wordt door ver doorgedreven dispersie : de enkele holdings participeren in een veelheid van industriële bedrijven. En voor het overige is de industriële sector bezet met kleine en middelgrote bedrijven. Op enkele uitzonderingen na hebben wij geen grote transnationale bedrijven voortgebracht. Ons land heeft als het ware last met de sprong van het kleine naar het middelgrote en het grote bedrijf.

In de talloze kleine bedrijven van dit land zit, zowel bij het management als bij de werknemers een dynamisme en een werklust opgesteld die zeer goed de vergelijking kunnen doorstaan met het beste dat de westerse wereld op dat vlak te bieden heeft. Maar het individualisme van de bedrijfsleiding en haar voorkeur van alleenheerschappij in het kleine, liever dan samenwerking in het grote, maken dat soms veel energie op improductieve wijze ingezet wordt. In onze dynamische en complexe wereld, waar de talloze K.M.O.'s geen zicht hebben op de vele verschuivingen in de produktiestructuren en de marktmogelijkheden in binnen- en buitenland, is samenwerking (joint-ventures) in grotere gehelen, met een gezamenlijk gemoderniseerde managementsstructuur onontbeerlijk.

Het particuliere initiatief zou in ons land ook resoluter de weg moeten opgaan van nationaal en internationaal gerichte dienstenbe-

drijven, in sectoren waar de vraag dynamisch evolueert : studiebu-
relen, grote accountancy-kantoren, toerisme, administratieve ser-
vice, enz. In deze tertiaire en quaternaire sector is de gering-
heid van schaal (K.M.O.-structuur) zeer geschikt en de noodzake-
lijke kapitaalinzet niet aanzienlijk.

Men moet in ons land dus wat meer ruimte laten aan vernieuwings-
elementen en initiatieven die op eigen bodem gedijen en niet wach-
ten tot een buitenlands bedrijf deze introduceert.

De loffelijke en gekende uitzonderingen waar men in de vernieuwing
voorop gaat en floreert, bewijzen dat onze beheerselite en haar
basisopties bij het succesvol verloop, zowel als bij het minder goed
lukken van de vernieuwing nauw betrokken zijn. Men heeft in bepaal-
de kringen misschien teveel de gedachte gehuldigd dat technologi-
sche vernieuwing belichaamd wordt door de aankoop van nieuwe ma-
chines. En tot op zekere hoogte is dat ook zo. Maar de belangrij-
ste factor blijft toch de mens en zijn know how.

Tenslotte zal de overheid haar expansiebeleid grondig moeten her-
zien. De overheidssteun die in het verleden in ruime mate ingezet
werd om de oprichting van buitenlandse bedrijven te vergemakkelij-
ken (subsiidiëren) en als ziekte- en invaliditeitsverzekering fun-
geerde voor de trage groeiers, de stagneerders en meer en meer ook
voor de hopeloze gevallen, zou voortaan een premie op vernieuwing
en dynamiek moeten zijn.

De steunverlening van de overheid aan de industriële en tertiaire
vernieuwing zou in aansluiting met haar eigen indicatief plan ge-
richt moeten zijn op duidelijk omschreven nationale en regionale
doelen.

Enkele daarvan zijn reeds impliciet vervat in de analyse van onze
industriële structuur :

- (1) Een productie-(her)oriëntering in de richting van meer veredel-
de, afgewerkte produkten en diensten ;
- (2) Een meer adequate tertiaire en quaternaire begeleiding van
(1) door de uitbouw van kennis-industrieën, enz. ;
- (3) Differentiëring van de afzetmarkt. Op dit ogenblik is de bin-
nenmarkt van de EG-lidstaten voor onze export sterk domine-
rend. Een sterkere uitbreiding naar de OESO-landen die niet
tot de EG behoren alsook tot enkele expansieve landen van de
Derde Wereld zou onzes inziens meer aanmoediging verdienen.
Om tot een meer vruchtbare samenwerking van deze nog voor ons
perifere gebieden te komen, zouden enkele goed opgezette pro-
gramma's van ontwikkelingssamenwerking een stoot in die rich-
ting kunnen geven. Zoals het nu gesteld is met sommige van on-
ze economische gerichte programma's van ontwikkelingssamenwer-
king, vormen zij veeleer, door halfslachtigheid, een negatieve
reclame voor onze nationale industrie.

Maar ook de heroriëntering van de openbare werken zou een nuttig effect kunnen hebben op de graduele afbouw van de trage groeiers en de stimulering van hoogwaardige initiatieven.

Tijdens de zestiger jaren en het begin der zeventiger jaren heeft men in dit land grootscheepse openbare werken gerealiseerd, die overwegend met inputs van onafgewerkte produkten (betonstaal, cement, enz.) alsook met ongeschoolde immigranten gerealiseerd werden. Openbare werken die meer op afwerking en verfraaiing van ons leef- en woonmilieu gericht zijn, zullen dan ook meer dan in het verleden de vraag naar afgewerkte inputs stimuleren.

En tenslotte zou de overheid in de vele instellingen en gremia die men in dit land opgericht heeft, d.w.z. in de investeringsmaatschappijen, in de ontwikkelingsmaatschappijen, in de toezichtsraden, in de overlegstructuren allerlei :

1. Meer bekwame en min of meer onafhankelijke mensen moeten aanstellen ; mensen die erin komen omwille van de intrinsieke waarde van hun inbreng, en niet uitsluitend als gevolg van louter politieke doseringen.
2. De toenemende inteelt vermijden. Deze is het gevolg van het feit dat de beheerselite in de verschillende instellingen te veel berust op dezelfde kleine groep mensen. Dit kan evenwel tot visieloos conformisme en verlamdend immobilisme leiden.

Vernieuwing kan er maar komen indien het systeem een regelmatige doorstroming van nieuwe beleids mensen organiseert, wat ook een matiging van de overdreven cumul op hoog niveau veronderstelt.

De volgende jaren zullen in dit land beslissend zijn op vele domeinen. De richting die het economische beleid volgt, zal dus bepalend zijn voor onze toekomst. Overdreven zwartkijkerij is hierin al even onverantwoordelijk als beaat optimisme.

Ik geloof in een nieuwe groeicyclus, maar dan met een ander groeipatroon.

STATISTISCH BIJVOEGSEL

Tabel 1 : Groeivoet van het nationaal produkt (a)

Land	1960-61 tot 1972-73	1974	1975	1976	1977 (b)
België	4.9	4.0	- 1.4	2.3	2.7
Denemarken	4.8	9	- 0.8	5.5	1
Duitsland	4.9	0.4	- 3.4	5.6	4
Frankrijk	5.8	3.9	- 2.4	5.2	3
Italië	5.5	3.2	- 3.7	5.6	2.2
Nederland	5.2	3.3	- 1.0	4.2	2.5
Verenigd Koninkrijk	3.1	0.1	- 1.6	1.4	1
Verenigde Staten	4.1	- 1.8	- 2.0	6.1	5.2
Japan	11.0	- 1.3	2.2	6.3	5.5

(a) In jaarlijkse stijgingspercentages.

(b) Prognose

Bron : OESO-statistieken

Tabel 2 : Evolutie van de index der verbruiksprijzen (a)

Land	1960-71	1972	1973	1974	1975	1976	1977(b)
België	3.4	5.5	10.4	15.7	12.8	9.4	7.3
Denemarken	6.1	6.6	9.3	15.3	9.6	9	9.9
Duitsland	3.0	5.5	6.9	7.0	6.0	4.3	3.8
Frankrijk	4.3	5.9	7.3	13.7	11.7	9.6	9.8
Italië	4.2	5.7	10.8	20.3	17.0	16.8	18.4
Nederland	4.8	7.8	8.0	9.6	10.2	8.8	7
Verenigd Koninkrijk	4.6	7.1	9.2	18.0	24.2	16.5	17.1
Verenigde Staten	3.1	3.3	6.2	11.0	9.1	5.8	6.7
Japan	5.9	4.5	11.7	24.5	11.8	9.3	9.3

(a) In jaarlijks stijgingspercentage.

(b) Eerste semester, op jaarbasis.

Bron : OESO-statistieken

Tabel 3 : Werkloosheidscoëfficiënt (a)

Land	Gemiddelde 1972-1973	1974	1975	1976	1977(b)
België	2.1	2.6	4.5	5.8	6.4
Denemarken	2.2	2.5	6.0	6.1	7.0
Duitsland	0.6	1.5	3.6	3.5	3.9
Frankrijk	2.2	2.7	4.1	4.0	3.9
Italië	3.5	3.1	3.6	3.9	4.1
Nederland	1.2	3.2	3.7	5.1	4.8
Verenigd Koninkrijk	3.1	2.9	4.4	6.0	6.0
Verenigde Staten	4.6	5.4	8.3	7.5	7.2
Japan	1.2	1.4	2.0	2.1	1.9

(a) In percent van de actieve bevolking.

(b) Eerste semester.

Bron : OESO-statistieken.

Tabel 4 : Evolutie der euro-valutamarkt (a)

Jaartal	Totaal	VS-dollar	Andere valuta		Zwitserse frank
			Totaal	Duitse mark	
1968	37.7	30.4	7.3	3.9	1.8
1969	48.1	47.6	10.5	5.9	2.9
1970	78.3	60.5	17.8	10.1	5.1
1971	100.1	71.5	28.6	16.2	8.2
1972	131.8	98.0	33.8	20.4	7.8
1973	187.6	132.1	55.5	31.4	15.0
1974	215.1	156.2	58.9	34.9	14.4
1975	258.1	190.2	67.9	41.6	15.4
1976	310.6	230.1	80.6	47.2	15.8

(a) In miljarden dollar

Bron : Jaarrapporten der Bank voor Internationale Betalingen

Tabel 5 : Evolutie van de officiële reservemiddelen der IMF-landen (a)

Jaartal	Goud	STR	Reserves bij IMF	Deviezenreserves (c)	Totale reserves
1955(b)	35	-	1.9	16.8	53.7
1960	37.7	-	3.6	18.5	59.8
1965	41.5	-	5.4	24	71
1969	38.9	-	6.7	33	78.7
1970	37	3.1	7.7	45.4	93.2
1971	35.9	5.9	6.4	75.1	123.2
1972	35.6	8.7	6.3	95.9	146.5
1973	35.6	8.8	6.2	101.7	152.3
1974	35.6	8.9	8.8	127	180.3
1975	35.5	8.8	12.6	137.6	194.5
1976	35.5	8.7	17.7	160.4	222.1
1977(d)	35.5	8.5	19.2	172.3	235.6

(a) In miljarden STR.

(b) Telkens op het einde van het jaar.

(c) Bij uitsluiting van het bezit aan vreemde deviezen der Verenigde Staten.

(d) Eind eerste semester.

Bron : International Financial Statistics.

Tabel 6 : Evolutie van de wereldhandel

Jaarlijks procentuele groeicoëfficiënt	1962-1972	1973	1974	1975	1976
<u>I. Wereldhandel</u>					
Volume	9	13	5	- 4.5	11.5
Prijsstijgingen (a)	2	12.5	1	7.5	7
<u>II. Exportvolume per zone</u>					
Industrielanden	9	14	8	- 4.5	10.5
Opec-landen	9	13	- 1	-11.5	13
Overige ontwikkelingslanden	6.5	8	4.5	0.1	13
<u>III. Prijsstijging van export (a)</u>					
Industrielanden	2	9.5	23.5	11	5.5
Opec-landen	3	26.5	20.5	3.5	12
Overige ontwikkelingslanden	1.5	24	36.5	- 4	13
<u>IV. Prijsstijging van import per zone (a)</u>					
Industrielanden	2	11.5	39	8	6
Opec-landen	2	10	28	9.5	8
Overige ontwikkelingslanden	2	12.5	48.5	9.5	8.5

(a) In koopkrachtwaarde van speciale trekkingsrechten.

Bron : Verenigde Naties.

Tabel 7 : Evolutie van de actieve bevolking in België

I. In absolute getallen

Jaartal	Totale actieve bevolking	Primaire sector	Secundaire sector	Tertiaire sector
1950	3.391.800	429.400	1.571.800	1.390.600
1960	3.439.800	299.100	1.554.300	1.586.400
1970	3.651.000	173.600	1.536.800	1.940.600
1975	3.743.300	135.700	1.457.800	2.149.800

II. In percent per sector

Jaartal	Totale actieve bevolking	Primaire sector	Secundaire sector	Tertiaire sector
1950	100	12.7	46.3	41
1960	100	8.7	45.2	46.1
1970	100	4.8	42.1	53.1
1975	100	3.6	38.9	57.4

III. De evolutie binnen de sector

Jaartal	Totale actieve bevolking	Primaire sector	Secundaire sector	Tertiaire sector
1950	100	100	100	100
1960	101.4	69.7	98.9	114.1
1970	107.6	40.4	97.8	139.5
1975	110.4	31.6	92.7	154.6

Bron : N.I.S.

Tabel 8 : Evolutie van de industriële produktie

Land	Jaarlijkse groei- coëfficiënt 1955-1974	Industriële index (1970 = 100)			Procentuele stijging 1973-77 (b)
		1973	1975	1977(a)	
België	4.4	116	107	122	5.17
Duitsland	5.4	109	102	114	4.58
Frankrijk	5.7	123	110	127	3.25
Italië	7.1	120	99	128	6.66
Verenigd Koninkrijk	3.6	112	100	105	-6.25
Verenigde Staten	4.5	122	107	129	5.73
Japan	12.3	128	108	134	4.68

(a) Eind eerste semester.

(b) Over de jongste drie jaar en half.

Bron : OESO-statistieken en N.I.S.

Tabel 9 : Evolutie van de gewestelijke werkloosheid tijdens recessie (1)

Tijdstip	Vlaanderen				Wallonië				Brussel			
	mannen		vrouwen		mannen		vrouwen		mannen		vrouwen	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
30.6.74	2.2	100	5.1	100	3.5	100	10.6	100	2.0	100	4.0	100
30.7.75	4.2	192	10.4	213	5.6	160	14.8	146	4.9	239	6.9	175
31.1.76	5.9	269	15.3	325	7.6	217	18.9	194	7.2	341	9.9	250
30.6.76	4.6	211	15.3	325	6.9	196	19.5	200	7.0	333	10.8	271
31.1.77	5.8	265	19.1	421	8.1	229	22.5	240	8.0	377	12.8	324
20.6.77	4.8	223	18.5	407	7.4	209	21.9	234	7.5	351	12.2	310

(1) De cijfers hebben betrekking op de tegen werkloosheid verzekerde bevolking.

(a) Werklozen in percent van de tegen werkloosheid verzekerden.

(b) Index van de evolutie (30.5.74=100).

Bron : R.V.A.

Tabel 10 : Structuur van de industriële export per gewest (1973)

Rubriek	Vlaanderen	Wallonië	Brussel
Voeding & tabak	8.4	4.1	6.4
Textiel	9.9	6.1	5.6
Confectie	2.1	1.1	14.1
Lederwaren	0.3	-	0.4
Houtmeubelen	4.0	0.5	0.6
Papier en drukwerk	2.2	4.2	9.1
Scheikunde, rubberwaren	17.6	6.8	10.3
Petroleum	1.3	0.6	0.1
Keramiek & cement	1.9	6.4	0.1
Staal	4.6	38.3	-
Non ferro	4.0	4.2	0.3
Metaalconstructie	40.0	25.3	50.6
Allerlei	3.7	2.4	2.4
Totaal	100.0	100.0	100.0

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek.

Tabel 11 : Regionaal aandeel in de nationale industriële export
(1973)

Rubriek	Vlaanderen	Wallonië	Brussel	%
Voeding & tabak	77.35	16.9	5.75	100
Textiel	77.03	20.94	2.0	100
Confectie	59.70	13.45	26.9	100
Lederwaren	87.8	3.35	8.86	100
Houtmeubelen	93.15	5.80	1.06	100
Papier en drukwerk	44.15	38.30	17.54	100
Scheikunde, rubber- waren	81.80	14.04	4.1	100
Petroleum	84.00	16.00	-	100
Keramik, cement	39.70	59.80	0.5	100
Staal	21.25	78.74	-	100
Non ferro	68.34	31.65	0.4	100
Metaalconstructie	72.20	20.33	7.46	100
Allerlei	72.45	72.45	5.20	100
Totaal	65.00	29.17	5.3	100

Bron : Nationaal Instituut voor Statistiek.